

ABDURAHMON AKBAR

G'AROYIB AVTOBUS

*(She'rlar, topishmoqlar, tarjimalar, yosh
qalamkashlarga adabiy saboqlar)*

„O'QITUVCHI“ NASHRIYOT-MATBAA IJODIY UYI
TOSHKENT — 2012

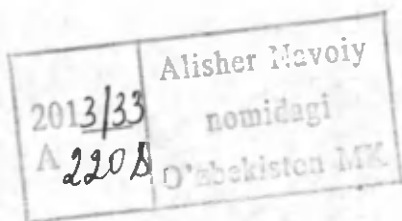
УДК: 821.512.133 – 1

КБК 84(50)7 –

A 40

Ушбу ағаро.

Iste'dodli bolalar shoiri va tarjimon Abdurahmon Akbarning ushbu kitobchasiga uning, asosan, so'nggi yillarda yozgan quvnoq she'rlari, tarjimalari, ertak va topishmoqlari, shuningdek, adabiy saboqlari kiritildi.

HD 32897
3g,

ISBN 978-9943-02-510-3

© „O'qituvchi“ NMIU, 2012

BOLALAR TABASSUMI

VATAN

Har maskan, shahring	Husningga to'ymas
Chamanzor, gulzor.	Quyosh, oy qarab.
Yurtdoshlarimga	Unib-o'saman
Baxt-u iqbol yor.	Bag'ringda yayrab.

Mangu bo'l obod,
Vatan — jonajon!
O'zingsan mening
Tanamdagi jon.

ONA TILIM

Ona tilim —	Asraganim
O'zligim.	tilimni,
O'zligim —	Sevganim
O'zbekligim.	Yurt — elimni.

* * *

So'zlarga kon tilimiz,	Tilimiz — bu so'zimiz,
So'zlarga boy tilimiz.	So'zimiz — bu o'zimiz.
Dilimizning suvrati,	Dunyoga mehr to'la
Quyosh-u oy tilimiz.	Porlab turar ko'zimiz.

YURT POSBONI

Xizmat qilar qo'shinda
Mening jasur, mard akam.
Akam borki, ko'nglim to'q —
Chegaramiz mustahkam.

Vatan tinchligin asrash
Har yigitning burchidir.
Matonatli askarlar
Yurtning obro', kuchidir.

BOLALIK

(Zeboga)

Bolalikda hamma shod,
Bolalikda hamma sho‘x.
Bolalikda hamma sog‘,
Bolalikda kasal yo‘q.

O‘g‘ilmidir, qizmidir,
Bolalikda hamma bir.
Dunyo degani — ko‘cha,
Tog‘larga o‘xshar adir.

Onang — oy, otang — quyosh,
Akang, opang — qarindosh.
Bolalikda ko‘zlardan
To‘kilgan yosh — ermak yosh.

Xohi baland, xohi past,
Xohi yoqa, xohi yeng,
Xohi oq, xohi qora
Bolalikda hamma teng.

Bolalik — sohira qush,
Yaratganning san‘ati.
Go‘zal shodlik, go‘zal tush —
Bu dunyoning jannati.

ISMIM HAQIDA SHE’R

Dadam umid bilan qo‘ygan
„Rahmat“ degan ismim bor.
O‘z ismimga yarasha, xos
Shiddatim bor, jismim bor.

Obro‘talab emasman men,
Takabbur ham emasman.
Har qadamda ismim aytib
Chaqiringlar demasman.

Biroq guzar, ko'cha-ko'yda
Eshitib qolsam ismim,
Yosh boladay quvonaman,
Yayrab ketadi jismim.

— Baraka top, rahmat! — derdi,
Bir ayol yosh bolaga.
Bola ko'maklashar edi
Shu payt o'sha xolaga.

Bir akaga tushuntirsam
Chorsu bozor yo'lini,
— Rahmat! — deya yo'lga tushdi
Shodon silkib qo'lini.

„Rahmat“ oldi haydovchi ham
Bekatda tushgach birov.
— Ko'p rahmat! — deb boshqa kishi
O'rniga chiqdi darrov.

Quchoq yozib degim kelar
Bor ovoz-la shu damlar:
— Buncha yaxshi bo'lmasangiz,
Rahmat sizga, odamlar!

SINFDOSHIM

Kitobdan uzmay ko'zin,
Unutib hatto o'zin,
Eshitmay biror so'zim,
Sochin o'ynab o'tirar.

Bir qatorda partamiz,
Har kun doska artamiz,
Qoldi deguncha yolg'iz,
Sochin o'ynab o'tirar.

Ba'zan juda sho'x, shodon,
Ba'zan serkulgi, gapdon,
Goh jim qolib nogahon,
Sochin o'ynab o'tirar.

Yo'talaman atayin,
Jilmayar mayin-mayin,
Yoqtirishim bilmayin,
Sochin o'ynab o'tirar.

Ko'nglimda yo'q hech kirim,
Sinfdoshim — shirin sirim.
Bilsangiz ayting, u kim?
Sochin o'ynab o'tirar...

DUO

Bo'yi bo'yim bilan teng,
Cho'qqisoqol, jikkak chol,
Yo'l bo'yi — chorrahada
Turar edi behol, lol.

Bildimki, otaxonga
Shu topda kerak yordam.
Huzuriga oshiqib,
Qo'lidan tutdim mahkam.

Otadan oldim duo —
Oltindan ham zo'r olqish:
— Nasib etsin senga ham
Bir kun mendek chol bo'lish.

KITOBSEVAR

— Televizor oldida
Hecham ko'rmadim seni.
Qo'lingdan kitob tushmay,
Lol qoldiryapsan meni.

— Maqtanchoqlikka yo'yma,
Bu gaplarimni sira.
Kitob varaqlamasam,
Ko'nglim tortadi xira.

Televizor ko'rmayman
Desam bo'ladi yolg'on.
Bolalarbop dasturlar
Bizga zarur har qachon.

Biroq, rostini aytsam,
Kitobga ortiq mehrim.
Diqqatimni tortadi
Adabiyotning sehri.

Tiriklik mo'jizasin
Kitobda deb bilgayman.
Kitob o'qish baxtini
Men barchaga tilayman.

...O'tayotgan har kunim
Kinoga o'xshar go'yo.
Do'stim, bilsang, men uchun
Kitobning o'zi kino.

NAVOIYLIK BOLALAR

O'n yashar bir bolakay
Shoshilmasdan, kuttirmay,
Navoiydan o'n to'rtta
G'azal aytdi tutilmay.

Ikki qiz bahr-u baytni
Boshlab yubordi keyin.
Bundayin „olishuv“ni
Ko'rmagan edim lekin.

Hazrat tuyuqlaridan
Yod aytdilar donalab.
Faxrlanib ketdim men
Ularga to'yamay qarab.

Maqomchi qizaloqlar
Sahnaga chiqdi so'ngra.
Hamma lol: til-u dilda
Bitta gap: „Buncha zo'r-a!“

Tinglab „Qaro ko'zim“ni
Qaro ko'zlar yig'ladi.
Navobaxsh, o't satrlar
Yuraklarni tig'ladi...

— Adabiy uchrashuvlar
Ko'p-ko'p bo'ladi hali, —
Deya tilak bildirdi
Akamiz Ashurali.

Qaytdim azim Toshkentga
Qalbidam cheksiz surur.
Nekbinlik, porloq ishonch,
O'zbekligimdan g'urur.

Ishonmasang so'zimga
Navoiyga borib ko'r.
Navoiylik bolalar
Navoiyni bilar zo'r!

METRODA

Shoshib tushsam metroga
Bitta bola joy berdi.
Qo'lin qo'yib ko'ksiga:
— O'tiring, aka, — dedi.

Yurmasidan uch bekat
Bir chol kirdi vagonga.
Shartta o'rnimdan turib
Joy berdim otaxonga.

QAYERDASIZ, DO‘STLARIM?

Koptogim yo‘q paytlari
O‘rtoqlarim ko‘p edi.
Mening orzu qilganim
Bittagina to‘p edi.

Bugun esa ikkita
Koptogim bor,
ko‘nglim to‘q.
...O‘ynay desam negadir
Birorta ham do‘stim yo‘q...

BESHIGIM

Uyquxonam — beshigim,
Govrapo‘shi eshigim.
Jajjigina yostiqcham
Boshimga botmas hech ham.
Tebratsangiz allalab,
Maza qilaman uxlab!

DUGONALAR

Maqtanish emas, rosti,
Har tong barvaqt turamiz.
Qovoq solish bizga yot,
Doim kulib yuramiz.

Kulgan o‘g‘il-qizlarning
Ishlari „besh“ bo‘larmish.
Sarishta bo‘lsa qancha,
Sog‘lig‘i esh bo‘larmish.

G‘AROYIB AVTOBUS

Dangasalikni bilmas,
Qor, muzni pisand qilmas.
Yog‘ib tursa ham yomg‘ir,
Yo‘llarda yurar g‘ir-g‘ir.
Kimdir shoshar o‘qishga,
Bozorga yo‘l olar kim.

Olis manzillarga ham
Eltadi bilmay tinim.
Rangi yam-yashil, ko'rkam
Xizmatda erta-yu kech.
Bu g'aroyib avtobus
Vaqtidan kechikmas hech.

ERKATOY

Ayamga dastyor qizman,
Dadamga soya, izman.
Buvamning „shokoladi“,
Buvimlarga yulduzman.

„Puchuuq“qiz, deb erkalab
Mazax qilib kulasiz?
Qanaqa qizligimni
Bir yig'lasam, bilasiz!

„CHOL“ BOLA

Dadasidan suyunchi
Olar olti yashar Xol:
— Ertalab tishim tushib,
Bo'lib qoldim endi „chol“!

QAY BIRI?

— O'rik shirinmi, olma
Bilasanmi, hoy Chaman?
— Ikkisidan olib kel,
Totib ko'rib, aytaman!

O'Z ISHINING USTASI

Ko'rsa g'ijim
gazmolni
Jahli chiqar
dazmolni.

Quvvatlanib,
qizib tez,
Ishga tushar
o'sha kez.

MAQTANCHOQ

— Men kitobni sevaman,
Men — a'lochi bolaman.
Darsim tayyorlamasam,
Kasal bo'lib qolaman.

Shoirdirman juda zo'r,
Ishonmasang, so'rab ko'r,
Tasdiqlar Nodir, Noil.
She'rimga hamma qoyil.

O'zi haqdagi she'rin
Tolibjon o'qib uzoq,
Fikr olmoqchi bo'lar
Tursunboydan tuzukroq.

Tursunboyni bilasiz,
Dangalchi, gapga abjir.
Bahosin berdi-qo'ydi
Qilmay sira yuz-xotir:

— „Men undog'-u men bundoq“—,
Kerak andak uyalish.
Yozgan mashqing, og'ayni,
Qofiyali maqtanish!

„KASALMAND“

— Goh oyog'im og'risa,
Goh og'rir boshim.
Goh qulog'im og'risa,
Yo'qdir bardoshim.

— Og'rimagan joying ham
Bormi, Vahobjon? —
Jahlim chiqib, qosh uyib
So'rasam, shu on:

— Bor, — der yolg'onchi ukam
Chekib „iztirob“
Va ko'rsatar tirnog'-u
Sochini shu tob...

„ARAZCHI“

Ayon gapki, yeging kelmas,
Sovib qolgan ovqatni,
Ilib qolgan bo'lsa choying
Ichging kelmaydi sira.

Taomlar ham ranjisharkan
Yeyilmasdan qolishsa,
O'z-o'zidan ta'mi aynib,
Rangi tortarkan xira.

Mevalarning orasida
Banan juda arazchi,
Xorijlik-da, dimog'i ham
Huv osmonga yetadi.

O'zing, yemay, do'stga bermay
Qizg'anib, saqlayversang,
Po'chog'ining jahli chiqib,
Qop-qorayib ketadi!

TOSHPO'LAT

Kuchlilardan kuchli sanar
Toshpo'lat o'zin.
Isbotlamoq bo'lar bizga
Chinligin so'zin.

Yo'l chetida yotgan bo'lsa,
Xarsangtosh, g'o'la,
Irg'itadi dast ko'tarib,
Uni bir yo'la.

Kafti bilan qoq ikkiga
Bo'ladi g'ishtni,
Jimjiloqda mixni bukib,
Der: — Shu ham ishmi?

Qoyil qolib hurmatlardik
Biz uni juda,
Bir kun bilib qoldik bari
Ekan behuda.

...Avtobusda qaytar edik
Uyimiz tomon,
Qo'l ko'tarib, yo'ldan chiqdi
To'rt-besh otaxon.

Bizlar darrov joy bo'shatib,
Desak: — Marhamat!
Oyna tomon yuzin burib
Oldi Toshpo'lat.

Bor-yo'g'i qirq daqiqalik
Yo'l edi manzil —
Do'stimizning qilig'idan
Bo'ldik mulzam, zil.

Toshpo'latning polvonligi
Ekan yolg'on, puch—
Topolmadi tik turishga
U o'zida kuch!

„NOZIK ODAMLAR“

Qorni meshday polvon tog'am
Bolalarni to'pladi.
— Jiyanlarim, — deb gap boshlab
Choyidan bir ho'pladi.

— Hademayin kelin kelib
Boshlanadi to'yimiz.
Karnay-surnay „g'at-g'uti“ga
To'lar hovli-uyimiz.

Talashmanglar, tortishmanglar,
Qovoq solib yurmanglar.
Quvlashmachoq o'ynamanglar,
Bir-biringiz urmanglar.

Iflos qilmang sahna oldin,
Chaqmang pista-bodomlar.
O'tiradi aynan o'sha —
Joyda nozik odamlar.

Tog'amizning so'zlariga
Biz ham darrov
„xo'p“ dedik.

Qo'ni-qo'shni — ko'ringanga
Ta'zim-la salom berdik.

G'ayratimiz ichga yutdik,
Zavqni ichga yutdik, biz.
Ishonsangiz, o'zimizni
Zo'rg'a-zo'rg'a tutdik biz.

Yaxshi, sipo bola bo'ldik,
Sho'xlik qilmadik biroq —
Ko'rdik „nozik odamlarin“ —
Bari ekan baqaloq!

QITMIR

Beri kelmas ko'chadan	Chiqib qolsa hashar, ish,
Futbol o'ynab Vahobjon.	U „kasal“ bo'lib qolar.
Bilgani o'yin-kulgi,	Voy-voylab ro'mol bilan
Sira ham qiynamas jon.	Boshini bog'lab olar!

MAQTOV QURSIN-A...

Yozib uchmi to'rtta she'r	Manmanlik-la kerilib,
Yosh qalamkash Elomon.	Ijod qilmay qo'ydiku.
Maktabda o'qib berib	Soxta shoir Elomon
Obro' topdi, quchdi shon.	She'r yozishdan „to'ydi“-ku...

ISHQIBOZ

— Lola bilan rayhonni
Yaxshi ko'raman juda.
Dunyoning go'zalligi
Nilufarning yuzida.

Nargisni ko'rgan onim
Tutolmayman o'zimni.
Undan ko'zim ololmay,
Yo'qotaman so'zimni.

Botanika darsida
Pichirlab, zavqdan toshib,
Partadoshiga Vahob
Shularni so'zlar shoshib.

Gapning uchin eshitib,
O'qituvchi ko'p hayron:
— Senga ishq-muhabbatni
Kim qo'yibdi,
Vahobjon?

Lola, Rayhon deguncha
Darslaringni tayyorla.
Tavba, birmas, to'rt qizni
Sevsa-ya bitta bola?

Muallimaga kulib
Vahobjon der shu fursat:
— Yaxshi ko'rsam... gullarni
Buning nimasi uyat?

Gul-ku axir bog' ko'rki,
Gulni sevmagan go'ldir.
Lolasiz tog', tog' emas,
Rayhonsiz hovli — cho'ldir...

CHALA ISH HAQIDA SHE'R

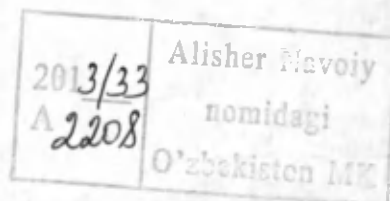
— Yuvgan kiringdan tortib
Piyolangacha chala.
Epli-sepli bo'lishi
Kerak axir qiz bola.

Bundan keyin har ishni
Bajar to'liq, batartib.
Sen yuvgan pol, oynani
Yurmayin qayta artib.

Oyijoni Barnoga
Bersa shunday saboq, dars,
O'n bir yashar qizaloq
Xayolga tolar bir pas.

So'ng nenidir chamalab,
So'rab yana yo'l-yo'riq,
Barno der: — Bir yumushni
Bajarolmayman to'liq.

Chala qovursam tuxum
Koyimaysiz sira ham.
Chunki shunday tuxumni
Yeyishni suyar dadam!

HAVASKOR SURATCHI

Dadam olib berdilar
Bizga fotoapparat.
Bundan rosa quvondi
Men kabi ukam Marat.

O'ttiz marta ukamni
Olibman deng rasmini.
Suratimni olibdi
Ukam ham shuncha meni.

Xursand bo'lib ishimdan
Peshayvonda o'tirsam,
Novdalarin chayqatib
Qo'ydi navnihol olcham.

Bir narsadan xafaday
Tovug'im jimib qoldi.
Jo'jalarim hurpayib,
Yuzlarin burib oldi.

— Buncha yaxshi ko'rmasa,
Bu bolalar o'zini, —
Dedi bir Olaqanot
Lo'q qilgancha ko'zini.

Shu payt payqab qoldim men
Yuz berganin qanday hol.
Yangragandek tuyuldi
Savol ustiga savol.

— Nega meni suratga
Olmading? — dedi toychoq,
— Nega meni suratga
Olmading? — dedi kuchuk.

— Nega bizni suratga
Olmading? — dedi gullar,
— Nega meni suratga
Olmading? — dedi mushuk.

Eshitmagan bo'lsam-da
Hech kimdan ta'na, dashnom,
Qilgan ishimdan rosa
Uyaldim, xullas kalom.

SHAHOB

Uncha-muncha gap, piching
Kor qilmasdi Shahobga.
Bezor edi do'stlari
Tergab, chorlab odobga.

Burunni yengga artish
Unga edi oddiy hol.
Chunki Shahob yolchitib
Tutmas edi dastro'mol.

Bilmasdi iymanish ne,
Manziratni bilmasdi.
Ko'ylagi kir bo'lsa ham
Uyalmasdi u asti.

Qay bir kun butun sinf:
Men, Gulnor, Lola, To'lab
Betob ustozimizning
Uyiga bordik yo'qlab.

Ishonsangiz, o'sha kun
Barchamiz etib hayron,
Muloyimdan muloyim
Bo'lib qoldi Shahobjon.

Uy to'riga chorlasa
Maqsuda Akramovna,
Engil-boshini yechdi
Shahobdan boshqa hamma.

U bo'lsa: — Shu yer qulay,
Ovora bo'lmang hech ham, —
Deya uy poygagidan
Jilmadi biror qadam.

— Tuflingni yech, beri kel, —
Desak ham unamadi.
Peshanasi duv terlab,
Gapimizga ko'nmadi.

O'zini tutdi go'yo
Bosib olgandek tikan.
Bilsak, sinfdoshimizning
Paypog'i... teshik ekan!

TOSHOYNA

Toshoyning bir siri bor,
Ko'plar buni bilmaydi.
Bilganlar, xo'sh, ne bo'пти, deb
Nazariga ilmaydi.

YULDUZOYNING KULCHASI

Yulduz loykulcha yopti,
Yopib ko'chaga chopti.
Chaqirdi Salimani,
Chaqirdi Halimani.

Yetib kelguncha qizlar
O'ynab bo'lishib to'ptosh,
Loykulchani nuri-la
Quritay dedi quyosh.

— Voy, buncha yaxshi, — dedi
Uni ko'rib Salima.
— Chiroyli naqshi, — dedi
Uni ko'rib Halima.

Bosh-dumin qimirlatib
Mana shu tobda qarang,
Ma'qulladi qizlarning
Gaplarin bir chuvalchang:

— Kulcha juda chiroyli,
So'zlarimga ishon, hoy,
Sal-pal qotgan bo'lsa ham
Shirin ekan, Yulduzoy!

JO'N SAVOLGA JO'N JAVOB

(Hazil)

— Mazah qilmasang, do'stim,
Bermoqchiman bir savol:
Nega soqol qo'yadi
Otalar bo'lishgach chol?

— Keksalarning sovuqqa
Yo'qligini bilasan.
Bila turib bu holni
So'rab nima qilasan?

Xo'p ziyrag-u xo'p dono,
Otaxonlarning bari.
Soqol qo'ymasa... qishda
Sovuq qotar yuzlari!

KIM ZO'R?

Sinf doshlar Mirazimni
Botir, polvon, zo'r, deydi.
Ishonmasang oldiga bor —
Bilagini ko'r, deydi.

Begonamish unga qo'rquv,
Vahm cho'kar emish tiz —
Yarim tunda mozorda ham
Yura olarmish yolg'iz.

Bo'lsa bordir, shu qo'rqmasni
Kecha sinab atayin,
Bir so'z bilan zir titratib,
Uchirdim kapalagin.

Sinfda yolg'iz qolishini
Sabr-u bardosh-la kutib,
Yaqiniga bordim asta
Nafasim ichga yutib.

Xayol surib o'tirardi
U doskaga boqib jim.
Men payt poylab turib, birdan
Qulog'iga „Voh!“ dedim.

TOJIBOYEV

O'ng tomondan ikkinchi parta
Qiy o'qib yana qarayman.
O'girilsa Ra'noxon, shartta
Ko'rmaganday sochim tarayman.
O'qituvchi degani degan:
— Tojiboyev,
doska bu yoqda!

Yomg'ir ko'l hosil qildi,
ko'l aylandi dengizga,
Barisini kuzatdim bir chekkada turib tik.
Hovuchlab ichib ko'rsam o'sha dengiz suvidan
Shirin edi bag'oyat, bir ajib is anqirdi...
— Ko'p xayol suraverma,
qo'ling kuyib qoladi! —
Piyolamga choy quyib,
oyimlar shunday derdi...

QIYIN HISOB

Yeldek uchib o'tayotgan
Vagonlardan uzolmay ko'z,
Odam to'la shohbekatda
Turib qoldi ukam beso'z.

Razm solsam, sanayapti
Erinmasdan bitta-bitta.
Asta turtib so'radim so'ng:
— Xo'sh,
vagonlar ekan nechta?

Terga botgan peshanasin
Qashlay-qashlay, dedi Hasan:
— Qanchaligin bilmadim-u
Ko'chamizdan uzun ekan!

NODONLIK

— Hech bir ariq teng kelmas,
Kichkina Tezariqqa.
— Nima, suvi tozami,
Yo to'lami baliqqa?
— Yo'q, yo'q, suvi tozamas,
Balig'i ham yo'q uning.
Kecha-yu kunduz bir xil —
Oqishi shitob suvning.

Bu ariq bir yumushim
Hal etar shom tushgan kez —
Supurindi tashlasam,
Oqizib ketadi tez.

EHTIYOT BO‘L

(Hazil)

„Asalari asal beradi,
Qovog‘ari qovoq beradi.
Bo‘lsa edi tovog‘ari ham
Osh suzganda tovoq berardi“¹.

Aziz bobo bolajonlarga
Bitmish shunday hazil bir ash‘or.
Uka, esing joyida bo‘lsa,
Bu gaplarga ishonma zinhor.

Kim ko‘ribdi qovog‘arining
Qovoq-povoq ulashganini?
Kim ko‘ribdi tovog‘arini
Idish-tovoq ulashganini?

Qovog‘ari nishini sanchsa,
Nish tekkan joy qovoqday shishar.
Ko‘zdan chaqnab ketgan olovga
To‘rt qozonda qaynatma pishar!

Arilardan besh tosh nari yur,
Iniga ham suqmagin tayoq.
Yo‘qsa, o‘sha qovog‘arilar,
Sendan yasar kattakon „qovoq“!

¹ Shoir Aziz Abdurazzoq satrlari.

An'ana, urf-odat,
Qo'shiq, to'kin dasturxon,
Akam tasvirlarida
Tiniq,
fayzli namoyon.

Bahor-u yoz, kuz-u qish,
Shom-u sahar, erta-kech,
„Videochi“ akamning
Boshi to'ydan chiqmas hech.

Aka, to'ylar bor bo'lsin,
Tinchlik barqaror bo'lsin.
To'ysevar elimizga
Omad doim yor bo'lsin!

NORNING ORZUSI

Hofiz, shoir, olim, aktyor...
Qisqasi, yon qo'shnim Nor,
Buyuk bir zot bo'lmoqlikka
Ayladi azm-u qaror.

Hali yig'in, hali majlis,
Hali qator uchrashuv.
Hali safar taraddudi,
Hali jonli ko'rsatuv...

Buyuk bo'lish oson emas —
So'zlamoq lozim mayin.
Yugur-yugur, chop-choplarga
Ko'milmoqlik ham tayin.

Orzusiga yetmoq uchun
Boshlab yuborgan ishni —
Mashq qilyapti shu kunlarda
U suratga tushishni.

HAMDAM

Kim pakana, kim naynov,
Hamma har xil albatta.
Qo'shnim Hamdamning bo'lsa,
Quloqlari sa-al katta.

Masalan: — Hoy, quloqvoy,
Tuz olib kel yugurib.
Desangiz yuzlarini
Turadi chetga burib.

Unga biroz noo'rin
Gapirib qolsangiz gar,
Qizarib-bo'zargancha
Bo'lib qolar birdan „kar“.

Oyijoni ranjisa:
— Qulog'ing yo'g'-a, bolam.
O'zida yo'q shodlanib,
Tuzga chopqillar Hamdam.

YO'LI BOR

— Futbolga borardim-u
Ishim tig'iz judayam —
Sayhonni o't-o'landan
Tozala degan akam.

— Qo'y-e, bahona gapni,
O'zing o'ylab ko'r, G'ani,
Qanday qilib yutamiz
Sensiz beshinchi „A“ni.

Shoshilmasak bo'lmaydi,
Kutmoqda Nor, Ochillar.
Bir adabin yeyishsin
O'pkasi yo'q „A“ chilar.

Ishmi, e, tashvish tortma,
G'ing demas senga akang.
Kech tushguncha sayhonni
Qirtishlab turar takang!

BOLALAR VA BULUTLAR

Yerda bolalar ko‘p-ko‘p,
Ko‘kda bulutlar to‘p-to‘p.
Bolalar va bulutlar
Bir-biriga o‘xshar xo‘p.

Yerda bolalar tinmay,
Yugurgan payt vaqti chog‘,
Bulutlar ko‘kda suzib,
O‘ynashar quvlashmachoq!

QUSHLAR

Osmon to‘la turfa qush,	Chax-chaxlari yoqimli,
Qanot qoqib yayraydi.	Shodlanar ko‘zlar, dillar.
Bir-biriga gal bermay,	Ozod yurt osmonining
Chax-chaxlashib sayraydi.	Egasi axir ular.

VARRAK QO‘SHIG‘I

Qanotsiz ham ucha olaman,
Osmonlarni qucha olaman.
Varrak emas,
Men yosh do‘stimning
Yuragiman — asov bolaman.
Hafsalangga balli, qadrdon,
Shamol,
 senga tashakkur ming bor.
Salom, Quyosh,
Salom, Ona-Yer,
Salom, Navro‘z,
Salom, Navbahor!

KO‘KLAM SOG‘INCHI

Qo‘shiq kuylar anhorlar, Anhorlarning kuyi — suv. Sochin chayib charchamas Unga majnuntol — suluv.	Gulbog‘larda gul terib, Kelar quvnab, o‘ynaging. Ko‘z-ko‘z qilar daraxtlar Bir-biriga ko‘ylagin...
---	---

ANORLAR

Bahor chog'i bog'iga
Anor ekdi Anorxon.
Suvlar tashib anhordan
Terlar to'kdi Anorxon.

Uch yil o'tib oradan,
Duv-duv tugdi anorlar.
Mushtdek-mushtdek yoqutga
To'lib ketdi qanorlar.

Rang-ro'ylari o'xshaydi
Anorxonning yuziga,
Shirinligi o'xshaydi
Anorxonning so'ziga...

„MEHMON“ KO'CHATLAR

Qo'shnisi — Sherzodlardan
Pomidor ko'chat olib,
Shomga qadar ekishdi
Sevinchlar horib-tolib.

Suvdan qantarishganmi,
Yoki tekkanmi o'tob,
Bosh ko'tarmas ko'chatlar
O'qiyotgandek kitob.

Bu ahvolni o'zicha
Sharhlar jajji Yulduzoy:
— Ko'chatlar so'libdi, deb
Xafa bo'lma, Sevinchoy.

Bir-ikki kundan keyin
Barisi turishadi.
Mehmonlar, senga aytsam,
Uyatchan bo'lishadi...

XONQIZI

Xonqizi derlar o'tim,
Husnim — harir qanotim.
Tugmachadek bo'lsam ham
Qalbimga sig'ar olam.

MUSICHA

Necha kunki, ahvol shu:
O'zini bosar arang –
To'rtta xasni bo'g'otga
Qo'ndira olmay garang.

Musichaning holiga
Achingan ko'p, kulgan ko'p.
Yerga tushar tuxumi
Ko'zdan tomgan yoshdek bo'p.

Tumshuqda loy iylagan
Qaldirg'ochlar chayqar bosh:
– Hasharga aysang bizni
Bo'lardi-ku, qarindosh...

BULUT

Ko'kda og'ir kezingan bulut,
Qay yurtlardan kelib qolding, ayt?
Qo'y, yig'lama, g'amlaring unut,
Hozir ayni quv naydigan payt.

Quyosh bilan o'ynab, yayragin,
Shamol bilan ko'kni kez g'ir-g'ir.
Ko'zyosh to'kib ado bo'lmagin,
O'ynaganing qoladi axir...

TABIAT QO'YNIDA DARS

Muallim bolalarni
Dala tomon boshladi.
Tabiat qo'ynida dars
Ana shunday boshlandi.

– Qarshingizdagi ekin
Kechki kartoshka bo'lar.
Qani ayting, u haqda
Kim nimalarni bilar?

Odatiga binoan
Qo'l ko'tarib der Akmal:
– Kartoshkada, muallim,
Ko'p bo'ladi kraxmal.

Tuganak — kartoshkalar
Yerning ostida pishar.
O'simligi o'tsimon,
Nam va yorug'ni sevar.

— To‘g‘ri, — deya ma‘qullab
Muallim silkitar bosh.
Gapga tushar shundan so‘ng
Eng a‘lochi Miryo‘ldosh:

— Kartoshkaning vatani
Janubiy Amerika!
U naqd o‘n to‘rt ming yillik
Ajib tarixga ega.

— Rost, — degandek muallim
Bir yutinib boshlar so‘z:
— Kartoshkaning navi ko‘p:
Ba‘zisi bo‘lar serko‘z.

Yog‘ga tashlasangiz ham
Pisha qoladi darrov.
Sabzi o‘rniga solib
Damlasa bo‘lar palov.

Sho‘rva-yu manti, jarkop
Kartoshka bilan xushta‘m.
Yog‘ bo‘lmasa pishadi
Hatto qaynoq suvda ham.

Yurakka xo‘p foydali,
Har mahal yesak bo‘lar.
Qozonkabob kabobmas,
Kartoshkasiz, bolalar!

...Quvnoq alfozda o‘tar,
Bo‘ydoq muallim darsi.
Ochilib ketar shu payt
Hammaning ishtahasi.

Saboq tugayotganda
Oxirlab qolgandi kun.
Norboy aka darsiga
Yasar shundayin yakun:
— Eng muhimi, kartoshka
Juda o‘ng‘ay artishga!

CHIVIN

Qizg‘in suhbat, avjda guring,
Dasturxonga gap yo‘q — to‘kin.
Uch yigitning holin ko‘ring:
Bezor qilar bitta chivin.

Mitti jonzot qo‘rqmas alhol,
Imkon topib qo‘nar betga.
Tuta olmay jo‘ralar lol:
— Nedir tekkan bu surbetga!

Uchar chivin, qo‘nar chivin,
Qo‘ngan joyi qo‘ldir, sochdir.
Tilga chiqar ming xil taxmin,
Hech kim demas qorni ochdir!

PASHSHALAR E'TIROZI

Eh, odamlar, odamlar,
Tushunmaymiz sizlarni.
Yetar shuncha kalaka
Qilganingiz bizlarni.

Pashshaxona yasaysiz
Yoz oylari kiroyi.
Demak, o'z nomi bilan
U — pashshalarning joyi.

Siz bo'lsa, e yo'q, be yo'q,
Bizdan so'ramay birrov,
Kamdek shuncha uy-hovli
Kirib olasiz darrov!

HAKKA

— Kecha olib qochding taroq, ko'zguni,
Mana bugun sovun o'z joyida yo'q.
Iningga tashiding — barini ko'rdim,
Uyalsang bo'lardi ko'zing qilmay lo'q.

— O'g'riga chiqarib, ranjima mendan,
Gaplarimga ishon,— der Hakka so'zlab. —
Sochimni tarasam degandim bir bor,
Cho'milsam degandim odamga o'xshab!

O'G'RIGINA HAKKAJON

Kirib-chiqib iningga
Oxir bo'shatding bog'ni.
Olma, uzum-ku mayli,
Ne qilasan yong'oqni?

O'g'rigina bo'lsang ham
Menga biroz yoqasan.
Ayt, hakkajon, yong'oqni
Tishsiz qanday chaqasan?..

TABIAT ALIFBOSI

(Turkum)

Ustoz shoir Quddus Muhammadiyning
yorqin xotirasiga bag'ishlayman

A

Asalari archaga
Atay urar ba'zan do'q:
— Adil, ko'm-ko'ksan, biroq
Ayt, nimaga guling yo'q?

B

Baqa bozor borolmay,
Baqrayib o'yg'a toldi.
Besh-olti tanga berib,
Baliq qo'llab yubordi.

D

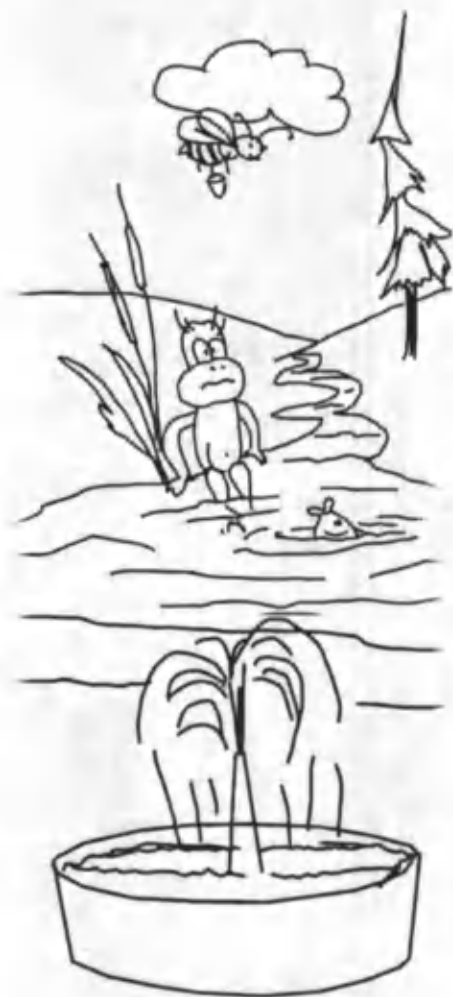
Diyorimning dashti bor,
Dashtlarining gashti bor.
Dala, dashtin yashnatar
Daryolarin shashti bor.

E

Etik sotib olibdi
Etikdo'zdan echkivoy.
Ehtiyotlab etigin
Endi tinmay surtar moy.

F

Favvora — billur chashma,
Falak tomonga shoshar.
Faqat toshib ketmas hech,
Feruza buloq — toshar.

G

Gulzorim gullarga boy,
Gavhardek yonida soy.
Go'zal bahor kunlari
Gullarim ochar chiroy.

H

Handalak pishdi, mo'l bo'ldi,
Havo aynib, ho'l bo'ldi.
Holvadayin mazasi,
Hil-hil, qo'lma-qo'l bo'ldi.

I

Ilonizi yo'lda ham
Itimiz ildam chopar.
Izlatsak biror buyum,
Imillamasdan topar.

J

Jamalaksoch Jamilaning
Jo'jasi juda jajji.
Jaladan ham qo'rqmay, jilmay,
Jambil tagin titadi...

K

Kuz va Bahor — opa-singil,
Ko'plar buni biladi.
Ko'nglin olib ikkisining
Kifti keng Yoz kuladi.

L

Lola sayliga chiqdi
Lola, Lobar va G'ani.
Lolaning ko'zi qiymas,
Lolalarni uzgani.

M

Majnuntolning yaprog'i
Mayin-mayin shivirlar.
Moviyyoy to'lqinlari
Mavj urib, jivirlar.

N

Nok keltirgandi dadam,
Nor bilan ko'rdim baham.
Novvotdek ekan toti,
Nashvati erur oti.

O

Olam obod, charog'on
Oftob borligi uchun.
Odam aziz, mukarram
Ozod yurtligi uchun.

P

Paxta, paxta, oy paxta,
Mo'jizaga boy paxta.
O'zi qup-quruq, biroq
Ichi to'la mag'iz yog'.

Q

Qirmiz qirlar bag'riga
Qizg'aldoqlar yarashar.
Qo'zichoqlar ularga
Quvonishib qarashar.

R

Rubob chaldi Ravshanjon,
Ra'no tushdi o'yinga.
Ra'noning raqslari
Rosa ham yoqdi menga.

S

Sabzi ekib, sabzi sotdi
Sa'va bilan sariq sirtlon.
Sabzi ekib, sabzi sotar
Sa'va, sirtlon shundan buyon.

T

Tog'lar boshi oppoq qor,
Tog' qorida viqor bor.
Tog' ortidan yurtimga
Tezroq kela qol, bahor.

U

Uzum pishdi, uzum pishdi,
Uzumda ikki ko'zim.
Unga mendek boqib chumchuq
Uchgisi kelmas bir zum.

V

Vahobjonning varragi
Varillab ko'kni quchdi.
Vertolyotdan qolmay deb,
Vodiy tomonga uchdi.

X

Xo'roz xazon titsam deydi,
Xo'rak topib yesam deydi,
Xo'tik bo'lsa, zax kunlari
Xrom etik kiysam deydi.

Y

Yurtim deya yashagay,
Yuragida o'ti bor.
Yurtning kori, ishiga
Yigit bo'lar madadkor.

Z

Zangor osmon bag'ridan
Zuhro yulduz boqar jim.
— Zuhro singlim ismingni
Ayt-chi, senga qo'yan kim?

O'

O'rmonda har daraxtning
O'ziga xos o'rni bor.
O't-o'lanlar yovvoyi
O'rdaklarga in tayyor!

G'

G'aram titib, qarang, g'oz,
G'o'ldirab qopti biroz.
G'umay titib der g'urrak:
— G'ashga tegmay tur andak.

Sh

Shoyigullar haqida
Shoqol she'rlar to'qidi..
„Shoyista“ ovoz bilan
Shimpanzega o'qidi.

Ch

Chittak chertar childirma.
Cho'lbaqa chapak chalar.
Chirillashar zavqlanib,
Charosko'z chirildoqlar.

Ng

Biz „N“ bilan „G“ chin do'stmiz,
„Rang“, „chang“ so'zida birgamiz.
Ikkimizni ajratib nogox,
„2“ baho olmang yana siz.

Tutuq belgisi

Qaysi so'zda meni uchratsang,
Talaffuzga bergin e'tibor.
Behudaga yozishmas, axir
Alifbeda aniq o'rnim bor.

QISH ELCHISI

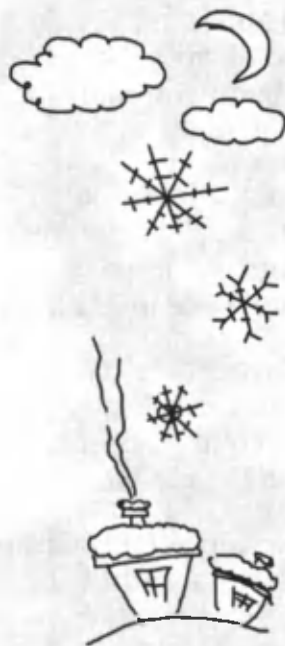
— Havo ochiq, yer quruq,
Tomlar bo'lsa ajab... qor.
Har saharda ahvol shu,
Bu nima o'zi, Qo'chqor?

— Ko'rgan narsang qor emas,
Kun chiqsa erir darrov.
U zumrad qish elchisi —
Qorning ukasi — qirov!

QISH KECHASI

Qish kechasi, hammayoq oppoq,
Qor ostida qirlar, dalalar.
Kechki yetti, sakkiz bo'lmayoq
Uylarida uxlar bolalar.

Ko'kda bedor oy, yulduz yonib,
Qishbobo ham hech uxlay olmas.
U tonggacha qishloq aylanib,
Oynalarga gul chizib tolmas.

QORQIZ

Rahmat senga, Qorqizoy,
Qizdirding davramizni.
Qorbobong kelgunicha
Zeriktirmading bizni.

Raqsga tushding, she'r aytding,
Aytding qo'shiq, topishmoq.
Sira so'zlab bermading
O'zing haqingda biroq.

Bordir axir sening ham
Qoronang va Qordadang.
Bordir Qorqiz singilchang,
Qorukang va Qorakang.

Ular bilan tanishish
Biz uchun juda qiziq.
Bu yog'i qishki ta'til,
Vaqtimiz ham emas ziq.

Sendan bitta iltimos
(Bog'laymiz qamishdan bel.)
Yanagi Yangi yilga
Barchasini olib kel.

QALPOQCHA

Shahnozaning qalpog'i
Qoldi yo'qolib.
Kimdir xursand yurgandir
Zap topib olib.

Qalpog'ini izladi
Qizcha ko'z yoshlab.
Tinchligini yo'qotdi
Shu kundan boshlab.

Dugonalari uni
Tutar savolga:
— Yo'lda tushirgandirsan
Botib xayolga.

Qarash kerak haliyam
Hovli, uylarni,
Ko'cha, maktab, bozorni,
Ariq bo'ylarin...

Xullas, qalpoq barchaning
Es-hushin oldi,
Suhbatlarga bosh mavzu
Bo'ldi-yu qoldi.

Yangi, issiq, sozligi
Eslandi bir-bir.
(Yo'qolgan pichoq sopi
Oltindan axir).

Yo'q, hartugul topildi
Qalpoq tushmagur.
Yotgan ekan divanning
Ostida qurg'ur.

Tortib olib, chang-chungdan
Tozalab shu on,
Kiyib bordi maktabga
Shahnoza shodon.

Naqd bir hafta eslanib,
Maqtalgan qalpoq,
Nuqta qo'ydi gap-so'zga
O'sha kuniyoq!

QOR SOG'INCHI

Shitob yog'ib, bir kunda
Erib ketib, suv bo'lding.
Diydoringga to'ymadik,
Xo'p quloqsiz, quv bo'lding.

Gaz serob, o'tinlar mo'l,
G'am yema bizdan yana.
Cho'chimaymiz sovuqdan —
Tap-tayyor qo'lqop, chana.

Sog'indik, ilhaq qilma,
Ko'proq, mo'lroq yog'gin, qor.
Hali mart bor-ku dema,
Mart degani bu — bahor...

G'ALATI JUMBOQ

— Suvning qotgan holati
Ne deyiladi, Sardor?
— Yerda bo'lsa, muzdir u,
Ko'kdan yog'sa, do'l yo qor.
— Do'l va qorning erigan
Holati ne atalar?
— Uning bug' yo suvligin
Bilar hamma bolalar.

— Qorning rangi qanday?
— Oq.
— Do'lning rangi qanday?
— Oq.
— Javobing to'ppa-to'g'ri,
Bitta jumboq bor biroq.

Suv bo'lar deding hozir
Erigan chog' qor, do'l, muz.
Suvda, senga ma'lumki,
Rangdan asar yo'q hanuz.

Shu jumboq meni ko'pdan
O'ziga asir etar:
Qor, do'l erisa rangi
Qani, ayt, qayga ketar?..

UCH O'G'IL VA CHAQALOQ

(Qo'shaloq she'r)

OYIM menga jilmayib dedi:
— Uyimizga KELSA gar mehmon,
Kirmasidan turib ESHIKDAN
Huzuriga chopib chiq shodon.
Quloq solib UKAM bu gapga
KULAR fikrin aylab jamuljam:
— Salom bersin unda BESHIKDAN
Bizga o'xshab chaqaloq Nor ham!

QISQARTMA TOPISHMOQLAR

O'rtog'im

N. degan o'rtog'im o'zin bog'idan
Terib olib keldi I chelakcha yo.
– Z! – dedi bittasin tosh bilan chaqib,
Yeb ko'rsam, ta'miga gap yo'q, ajabo!

O'rtog'im nimani ilindi menga,
Avval uning ismin aytarsiz balkim?
Do'stimning ismini topmoqlik uchun
Shart emas bo'lmoqlik kattakon olim.

(Javoblari:

Niyoz, ikki yong'oq, zo'r)

G'AROYIB SOVG'A

Suzar edi ummonlarda K.
I. kezardi qalin o'rmonda.
T. ikkita tosh orasiga
Kirib uxlar edi yobonda.

Qag'illashdan sira to'xtamay,
B. ga xalal berar edi O.
Botir edi B. haqiqatan,
Eshitmasdi u buni go'yo.

O'sha B. ga dadajonisi
Olib keldi bir sovg'a – quvnoq.
Shu sovg'aning nima ekanin
Menga aytib beringlar tezroq.

Ayting yana: suzardi nima?
Nima kezar edi o'rmonda?
Qag'illagan nima edi, xo'sh,
Nima uxlar edi yobonda?

*(Javoblari: kitob, kit, it, toshbaqa,
Botir, olaqarg'a)*

„OSHIQLAR VA MA'SHUQLAR“

S.ni yaxshi ko'rar M.
Yo'lin poylab yotar tek.
Ko'rib qolsa qorasin
Bo'lib oladi mushtdek.

B.ning Q.ga mehri ham
Bo'lakcha, ajabtovur.
Uchratmoq-chun u Q.ni
Aylanar adir, zovur.

Shu M. va B. haqida
Qayerda ochilsa gap,
Ajabo, S. bilan Q.
Deyishar: – Daf bo'lsin, daf!

(Javoblari: sichqon, mushuk, bo'ri, qo'y)

TOPISHMOQLAR

Chiziq tortar qo'ng'ir qog'ozga
Uchi qo'ng'ir, jajji oq qalam.
Ko'rinmagach chizgan chizig'i,
Yonib ketar chekkancha alam.

(Gugurt)

* * *

Qushman, lekin ucha olmayman,
Ko'k bag'rini qucha olmayman.
Yuragimni kim tushunar, kim?
Tuyaga ham kelmas o'xshagim!

(Tuyaqush)

* * *

Rangi sutdek oppoq gul,
Gulki, ukpardek yumshoq.
Choynak va piyolaga
Rasmi chizilar ko'proq.

(Paxta)

JONLI SAVATCHA

(*Ertak*)

Shundoq o'rmon chetida,
o'tloq bo'yida
Chiroyli bir savatcha yotar qarovsiz.
Bandi pishiq va nafis, tuxumi ham bor,
Bunaqasin ehtimol ko'rmagansiz siz.

Ichidagi oq tuxum bir payt qimirlab,
Tumshuqchasin chiqardi
sho'x jo'ja shodon.
Hayrat bilan olamga boqib turganda
Bo'yni qisilib qoldi,
qarang, nogahon.

Ana tashvish, ana g'am,
ana mashmasha,
Chiqa olmas jo'javoy tuxumni yorib.
Uchib kelib yoniga shu chog' kapalak,
Yordam bermoqchi bo'ldi —
unnadi horib.

Hatto qo'ng'izchanning ham
yetmadi kuchi,
Chorasini topolmay bo'ldi ko'p halak.
Keyin ketdi yo'liga yelka qisganicha,
Orqasidan: „Shoshma!“ — deb
uchdi kapalak.

Chigirtka ham chirandi rosa chirillab,
Ag'darmoqchi bo'ldi u tuxumni avval.
Qolib ketib oyog'i uning ostida
Kayfiyati buzildi,
ozor yedi sal.

TARJIMALAR

Yesken Yelubayev, qozoq shoiri¹

TUROBNING TAKLIFI

Seret ovqat pishirib,
Katta laganga soldi.
— Qani, oling, oling, — deb
Bir fursat to‘xtab qoldik.

Ko‘rib quvnar ko‘zimiz,
Yutinamiz o‘zimiz.
Ovqat qaynoq edi xo‘p
Chiday olmadi Turob:
— Endi buni yeyish-chun
Bizlarga kerak qo‘lqop!

TO‘RT OYOQLI BO‘LSA EDI

Buncha mazali, xushta‘m
Pishgan go‘shiti tovuqning.
Go‘shtdan ham o‘tib tushdi
Shirin so‘zi Sodiqning.

U shoshmasdan tovuqning
Oyoqlarin yeb oldi.
Mazasiga to‘ymasdan
„Attang, attang“, — deb qoldi.

Boshin chayqab o‘ziga
Savol berishin qo‘ymas:
— Eh, nimaga tovuqning
Oyog‘i to‘rtta emas?..

¹ Robiya Userovanning so‘zma-so‘z tarjimasidan foydalanildi.

TASAVVUR

Tun cho'kkanda qarasangiz
Ko'rasizlar albatta:
Boshingiz tepasida—
Ko'hna shahar bor katta!

O'xshashi yo'q bu shahar
Mo'jizaga kon rosa:
Huv porlagan yulduzlar
Yulduz emas — deraza.

Somon yo'li — katta yo'l,
Oy — avtobus minishga.
Yo'lovchilar juda ko'p
Tashib, xizmat qilishga.

Bu shahar aholisi
Shoirtabiat biram.
She'rlar yozib chiqishar
Tonggacha yoqishib sham.

Shoirlardek donodir
Undagi yosh-yalanglar.
Ishonmasangiz agar,
Tunda ko'kka qaranglar!

KO'LMAK SUV

Yomg'ir yog'di.

Aтроf ko'lmak.

— Loyqa suvni ichma, — deb

Sigiriga tosh irg'itar

Bir qizcha javrab hadeb.

— Tezroq hayda! — deya uni

Men ham qo'llab yubordim.

Loy simirgan sigir sutin

Ayting, axir ichar kim?

TOPISHMOQ

Qancha urin, bir o'zini

Sira yeya olmasan.

Ovqat usiz pishgan bo'lsa,

Og'zingga ham solmasan.

(Tuz)

BIZNING XO'JA

— Xizmatdagi o'g'limga
Xat yozib ber, ol savob,
Deb so'ragan onaga
Nurlanboy berar javob:

— Yozuvim qing'ir-qiyshiq,
Qilmayapman bahona.
Hech kim o'qiy olmaydi
Yozgan xatimni, ona.

Meni to'g'ri tushuning,
Xat yozdirsa kimda kim,
Uni o'qib berishga
Borishim kerak o'zim!

„ROMANIST“

Yoddan bir she'r o'qishin
So'rasalar Nurlandan,
Nurlan der: — Men kattaman,
O'qiyman faqat roman!

Koshki, gapi rost bo'lsa,
Nuqul „3“ baho olar.
— Endi she'rni o'qir, — der, —
Mayda-chuyda bolalar!

„YANGILIK“

Yaydoq yerda tunab qolib,
Borib qay kun dalaga,
Jaqin bitta yangilikni
So'zladi bor bolaga:

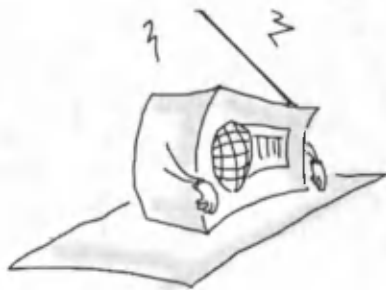
— Bilib oldim samolyotlar
Tunda qanday uchishin.
Bilmasangiz, bilvolinglar—
Gaplarimning bari chin.

Nima uchun adashmasdan
Yurar desam yo'lida,
Shamchalari bo'lar ekan,
Samolyotning qo'lida...

DAM OLSIN-DA

— Radioni kim o‘chirdi,
Kim qulog‘in buradi?
Ko‘rmadingmi, bilmadingmi? —
Deb ukamdan so‘radim.

Jilmaygancha ukam dedi,
Tugatmasimdan so‘zim:
— Dam olish kun dam olsin deb
Boya o‘chirgan edim...

TAVSIYANOMA

Qay bolaning „besh“i ko‘p,
Shu bolaning esi ko‘p.
Ko‘p bo‘lsa kimning „to‘rt“i
O‘sha sinfnig ko‘rki.
Qay bolada mo‘l-ko‘l „uch“,
Bilki, ishi chala, puch.
Kim o‘qisa „ikki“ga
Hech qarama betiga.

Shona Smaxan o‘g‘li, qozoq shoiri

OY VA YULDUZLAR

— Olamning chiroyiman,
Ko‘rk-u, husnga boyman.
Oyning bu gaplariga
Yulduzlar berishmas tan.

Ular der: — Sen Oy bo‘lsang,—
Bizlar — ko‘k lolasimiz.
Sen ham,
biz ham,
barchamiz
Osmonning bolasimiz.

G'OZIM

— G'ozim, g'oqilla „g'oq, g'oq“,
Ko'lda suz jo'shib quvnoq.
Don-dun sochsam yeysanmi?
Konfet bergin deysanmi?

— Yo'q, yo'q,
kim ham konfet yer,
Menga arpa, bug'doy ber.

Muzaffar Alimboyev, qozoq shoiri

OYTAQIR'DA OY YOTAR

Hovli oldi oytagir
Oytagir da oy yotar.
Osmondan oy tushdi deb
Oysha xayolga botar.

IKKI DEGANI, PUXTA DEGANI

Birni birga qo'shsak biz
Ikki bo'ladi.
Yolg'izlanmas tortinmas,
Kuchga to'ladi.

Ikki qo'l qo'shilgani —
Quchoq kattakon.
Ikkita qanot uchun
Maskandir osmon.

Ikkita g'ildirakni
Haydasang o'zing —
Yuguradi g'izillab
Velosipeding.

MART OYI

Oftob bir kun ko'kda kulsa,
Bir kun ko'rsatmas royish.
Qor „yig'lashib“ oqar suvlar,
Kunduz — bahor, tunda — qish.

¹ Oytagir — taqir yer.

QUYON BILAN ESHAK

Quyondedi Eshakvoyga:
— Quloqlaring buncha uzun?
Jahli chiqdi eshakvoyning:
— Uzunquloq axir o'zing!

Bir-birini yerga urib,
Ozor berib jon-joniga,
Ajrim so'rab borishdilar
Hakam Bo'rining yoniga.

Vaziyatdan foydalanib,
Bo'ri shovvoz xullas kalom,
Quloqlarin uzib tashlab,
Ikkisini qildi badnom.

*Og'ageldi Allanazarov,
turkman shoiri*

NOTANISH AKA-UKA

(Topishmoq)

Bu ikki aka-uka
Bir uyda yashar shodon.
She'r o'qir, kino ko'rar,
Birgalikda ikkovlon.
Kipriklarin yumishar
Bir paytda har mahal.
Ko'rishadi bir xil tush
Buning ustiga har gal.
Birdek ilg'ar hammani
Hatto birga to'kar yosh.
Bir vaqtda uyg'onar
Tongda — kulganda quyosh.

Men bilaman ularning
Yana bitta „sir“ini —
Bu ikki aka-uka
Ko‘rishmas bir-birini...

BO‘TALOQ

Qadrdonim bo‘taloq,
Chin o‘rtog‘im yer yantoq.
Bo‘taloqni uyimga
Olib kelmayman biroq.
U kichkina bo‘lsa ham,
Eshikdan sig‘mas hecham!

TOYCHOG‘IM

Toychog‘imga to‘ymayman,
Yolin silab o‘ynayman.
Olxo‘ri tutsam unga,
Rosa quvonib shunga,
— Ketma, — dedi bosh chayqab,
— Suli yeymiz yonboshlab!

SANOQ

Poda qaytar qishloqqa oqshom,
Sigirlarning qorinlari mesh.
Barmoq bukib sanay boshlayman,
Bir, ikki, uch, uch, to‘rt, to‘rt, besh...

Olti, yetti, sakkiz deyman-u
Adashaman sanoq, hisobdan.
Sakkizdan so‘ng necha keladi?
Eslay olmay xunob bo‘laman.

Hoy, sigirlar, shoshmay turinglar,
Shamoldayin uyga yelaman.
Qolganingiz qanday sanashni
Oyimlardan so‘rab kelaman.

QARG'ANING O'TINCHI

Boshqa jonzot-qushlardan
Bilmayman, qayerim kam?
Ulardek oq tuxumni
Yorib chiqqanman men ham.

Ba'zida turli-tuman
Xayollarga boraman —
Kim aytadi, nega men
Ko'mir kabi qoraman?

UKAM TUSH KO'RGAN EMISH

Ukam tushini so'zlab
Lol qoldirdi hammani.
So'zladi qanday qilib
Yengganin akulani.

— Ishonmayman! — dedim-da,
Chiqib ketdim ko'chaga.
Oldi-qochdi gaplarga
Ishonay axir nega?

Oyimning ko'zlarini
Shu payt qopladi qo'rquv.
„Oh!“ deb yubordi singlim
Yuragi etganicha „shuv“.

Shundoqqina yonimda
Uxlagan edi ukam.
Rost bo'lganda, bu tushni
Ko'rgan bo'lardim men ham.

MUSHUK NEGA YIG'LAYAPTI

Yig'layotgan mushukka
Kelishib rahmlari,
Tom boshidan jim boqar
Zog'cha, savaning bari.

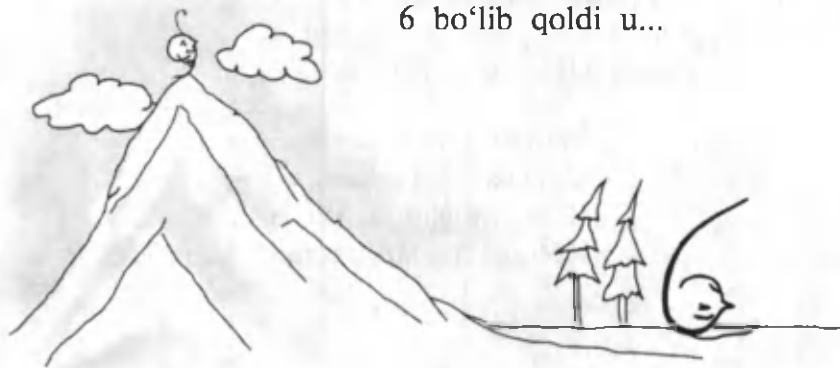
Majnuntol novdasi-la
Uni silab-siypalab,
— Namuncha yig'lamasang? —
Deya sekin tashlar gap.

Mushuk der: — Bu peshanam
Bo'lmasa bunchalar sho'r —
Tug'gan uch mushukchamning
Ko'zlari, oh, yumuq, ko'r...

Roman Sef, rus shoiri

9

9 raqam chiqdi bog'ga
Bog'dan oshib chiqdi tog'ga.
Tog'da toyib dumalab
Pastlikka yo'l oldi u...
Oyog'ida turolmay,
6 bo'lib qoldi u...

JONIMNING SURATLARI

QUTLUG' OSTONA

*Olmos mening yuragim,
Tolmas mening yuragim.
Kim aytadi she'rimda
Qolmas mening yuragim.*

Qudrat Hikmat.

Sh he'riyat olami qutlug' olam. She'riyat olamini, jumladan, bolalar she'riyatini ham yuzlab, minglab, o'n minglab ijodkorlar yaratadilar. Bu olam yaratuvchilarini shoirlar deb ataydilar. Ularning yana bir nomi tuyg'uchilardir. Shu nomning o'ziyiq she'r — qalb mahsuli, his-tuyg'u hosilasi ekanini anglatadi. Sevimli shoirimiz Erkin Vohidov lutf qilganlaridek, she'r dil savoliga dilning javobi hamdir.

Ha, she'rlardan bunyod bo'lajak she'riyat olami sirlar, mo'jizalar, hayratlar dunyosidir. Boshqa adabiyotlardan farqli o'laroq, she'riyatni — badiiy adabiyotni o'qib yig'lashingiz, kulishingiz, o'yga tolishingiz mumkin. Adabiyotni, bejiz dunyoning sakkizinchi mo'jizasi deyishmaydi. Kitobimizning ushbu sahifalarida siz aziz muxlislarni bolalar she'riyati olamiga sayohatga chorlayman. Bu sayohat she'r yozishga ixlosmand kichkintoylar uchun, ayniqsa, foydali bo'lishiga ishonchim komil. Sayohatimiz mo'jazgina qo'llanmaga aylanib qoladi, degan umidim ham yo'q emas. Ushbu qo'llanmadan „Yosh qalamkashlar“ to'garagining rahbarlari, adabiyot fani o'qituvchilari, she'r yozishga ishtiyoqmandlar foydalanishlari mumkin.

Aziz bolajonlar! Mana, yangi o'quv yili boshlanishiga ham ozgina vaqt qoldi. Zerikmayapsizmi? Maktabingiz, sinfdoshlaringizni sog'inayotgandirsiz? Albatta, sog'inyapsiz, men buni dilimdan his etib turibman. Chunki, bir paytlar men ham sizdek bola bo'lganman, maktabda saboq olganman. Bahorda tezroq ta'tilga chiqishni, yoz oylarida sentabrning kelishini intizorlik bilan kutganman. Ta'tilda miriqib o'ynab, ota-onamga uy yumushlarini bajarishda yordam berganman. Kutubxonadan kitoblar olib, maza qilib o'qiganman. Ayniqsa, „Tong yulduzi“, „G'uncha“ va „Gulxan“ni qo'limdan qo'y-maganman. Tush paytlarida anhorda cho'milib, tiniqib uxlashga ham, oynayi jahonni ko'rishga ham vaqt topganman.

Mana, bugun siz ham ta'tildasiz. Har haftada uyingizga o'z „oyog'i“ bilan kirib boruvchi bolalar gazeta va jurnallarini, shuningdek, ko'plab badiiy kitoblarni o'qishingizni istayman. She'rlar yod olishingizni xohlayman. Kim biladi, bir kun kelib, balki siz ham asarlar yozarsiz, qator-qator kitoblaringiz chop etilar.

Sizga bir sirni ochay, ko'nglingizda shoir yoki yozuvchi bo'lsan, degan orzungiz bo'lsa, unga albatta yetasiz. Chunki ko'p narsa, avvalo, niyatga bog'liq. To'g'ri, hech qayerda shoir yo yozuvchilikni o'rgatadigan maktab, oliy o'quv yurti yo'q. Lekin qunt qilsangiz, jilla qursa, ushbu ko'p yillar davomida jamlangan adabiy qaydlar, mulohazalar bilan tanishsangiz — biz bilan bolalar she'riyati olamiga sayohatga chiqsangiz, adabiyot, she'r, shoir va yozuvchilarning ichki dunyosi haqida anchagina ma'lumotlarni bilib olasiz. Bilganlaringiz esa ijod maktabi vazifasini o'taydi, badiiy asarlar yozishingizga turtki bo'ladi. Bu borada sizga omad tilayman.

Bolalar she'riyati olamiga tashrifingiz muborak bo'lsin!

TANISHUV YOKI SHE'RIYATGA SAYOHAT

*A*ni qo'ni-qo'shni bolalar Abdurahmon aka deyishadi. Ishxonam — siz uchun ko'plab badiiy kitob va darsliklar chop etib kelayotgan Cho'lpon nomidagi nashriyot matbaa ijodiy uyi. Yulduz, Sevinch, Zebo qizlarning dadasi, Ozodbek, Fayozbek, Asilbek ismli nabiralarning buvasiman. Qariyb 40 yildan buyon sizlarga atab she'rlar yozib kelaman. O'tgan yillar davomida o'ndan ortiq she'riy kitoblarim nashr etildi.

Siz mendan shoirlikka o'qitadigan maktab bo'lmasa, institut bo'lmasa, ijod qilishni qanday o'rgangansiz, bunga nima sabab bo'lgan, deb so'rashingiz mumkin. Shu va shunga o'xshash savollaringizga bajon-u dil javob beraman. O'ylaymanki, javoblarim adabiyotga, she'riyatga bo'lgan qiziqishingizni, havasingizni oshiradi, qo'lingizga qalam tutqazadi.

Ana endi bolalar she'riyati deb atalgan sirli va go'zal chaman-zorga sayohatimizni boshlaymiz. Shoirlarning adabiyot deb atalmish bu muqaddas bo'stonda amalga oshirgan ishlari — she'rlarini ko'zdan kechiramiz, zavqlanamiz. O'qib, o'rganamiz.

Sayohatga chiqishga tayyormisiz? Unday bo'lsa, olg'a!

HAVASDA GAP KO'P

*Y*aqinda 50 yoshga kirdim. Qo'limga ilk bor qalam olganimga oz emas, ko'p emas, 39 yil bo'libdi. Buning hammasiga oddiy havas sabab bo'lgan.

Dunyodan Shukur Sa'dulla degan bolalar shoiri yashab o'tgan. O'sha shoirning „Bahor“ haqida bir she'ri bor. She'rda:

*Keldi bahor, gulbahor,
Erib bitdi oppoq qor.
Uchib keldi qushlarjon,
Daraxtlar taqdi marjon...*

kabi o'ynoqi misralarni o'qiyviz.

Yoshligimda 1970-yillarning nari-berisida shu she'rni o'tirsam ham, yursam ham yoddan aytaverardim. Qushlarning „qushlarjon“ deb atalgani, daraxtlarning „marjon“ taqqani har gal bir hayratimga o'n hayrat qo'shar edi.

Bir kuni ona tili va adabiyot fani o'qituvchimiz Lolaxon opa Yusupova uyga „Bahor“ mavzusida insho yozib kelish vazifasini topshirdi. Sinfdoshim G'afurjon bilan inshoni birgalashib yozishni dars paytida va'dalashib olgan edik. Xullas, tashqarida qish, sovuq, tanchadagi qo'r taftiga oyog'imizni toblab, ikkimiz bahorni rosa madh etdik. Inshoni Shukur Sa'dullaning yuqoridagi she'riga nihoyatda o'xshash misralar bilan yakunladik.

„Shoirchilik“ shu voqeadan so'ng boshlandi.

O'shanda 1973-yilning bahori arafasi edi.

Oradan ancha vaqt o'tib, ikkinchi marotaba „she'r“ yozishga kirishdim. Unga ham havas sabab bo'ldi.

1974-yil, bahor kunlarining birida qo'limga „Yangiyo'l“ tuman gazetasi tushib qoldi. Gazetada qo'shni maktabning 4-sinfida o'qiydigan bir san'atsevar qiz haqida maqola chop etilgan ekan. U qo'shiq aytib, nufuzli tanlovda yuqori o'rinni olibdi. Shu qizga biram havasim keldi! Qo'shiq aytganiga emas, gazetada chiqqaniga! Bolaman-da, endi meni kim gazetaga maqtab yozar ekan, deb rosa bosh qotirdim. Keyin o'zim gazetaga biror narsa, masalan, „she'r“ yozib jo'natsam bo'ladi-ku, degan fikrga keldim. Va bu ishning „hadisi“ni olganim yodimga tushib, „she'r yozish“ odatimni yana yangidan boshlab yubordim. Daftar-qalamimni olib lolaqizg'aldoq

bilan bezangan loyshuvoq tom ustiga chiqib ketdim. Kechgacha ko'zimga nima ko'rinsa, o'shani maqtab, ta'riflab yozaverdim, yozaverdim. Chipor tovug'imga 164 qator „she'r“ bag'ishladim. Araqxo'rlik haqida „Voy belim, voy, voy belim“ radifli (radifning nimaligini keyin bilganman) „asar“ yozdim. Keyin ularni onam, opam, ammam, dadamga o'qib berdim. Ular: „Yoz, bolam, yoza-ver!“ — deyishdi.

Yoza-yoza she'rda „qofiya“ degan narsa bo'lishi kerakligini nihoyat fahmlab qoldim. Qofiya nimaligini bilasiz-a? Bu bir-biriga ohangdosh so'zlar degani-da!

Masalan, „so'z“ so'ziga „ko'z“ yoki „bola“ so'ziga „lola“ so'zi qofiyadosh bo'ladi. Bu yodingizdan ko'tarilmasin, chunki menga o'xshab birdan she'r yozgingiz kelib qolsa, buni bilishingiz sizga juda asqotadi.

Qofiya she'rda katta o'rin tutishini bilib olgach, tovuq va araqxo'rlik mavzularini bir chetga yig'ishtirib qo'yib, qofiya yig'ishga kirishib ketdim. Xayolimga kelgan so'zga qofiya topa boshladim. Masalan, daftarga „tosh“ so'zini yozaman-da, yoniga chiziqcha tortib, „bosh“, „osh“, „yosh“ so'zlarini yozib ketaveraman.

Bu mashg'ulot o'zimga rosa yoqib qoldi. Darvoqe, bo'sh vaqtingizda siz ham shunday yumush bilan bir shug'ullanib ko'ring. Hech bo'lmaganda, so'zlarni to'g'ri yozishni o'rganib, diktantdan „a'lo“ baho olasiz.

BOLALIKDAGI QIZIQISHLARIM

*B*olalikdagi qiziqishlarimning she'riyatga qiziqishimga qanchalar daxli bo'lgan, ochig'i, hozirgacha bilmayman. Biroq, ular haqida hikoya qilib berishdan o'zimni sira tiya olmayapman. Bahonada bolaligimni xotirlab olaman-da.

Aytib o'tganimdek, 8–12 yoshlik chog'larim 1970–1974-yillarda kechgan.

Oilada to'ng'ich farzandman. Dadam Turg'un Akbarov qishloq dalasida hisobchi bo'lib ishlar, opam, ya'ni onam Rahima Akbarova maktabda boshlang'ich sinf o'quvchilariga ta'lim berardi. Shuurimga hisobchi va o'qituvchining o'g'li hamma narsani bilishi, hamma narsada ilg'or bo'lishi va o'z tengdoshlariga namuna ko'rsatishi kerak, degan tushuncha o'rnashib qolgan. Shu bois, har narsaga qiziquvchanligim kundan kunga ortib borardi.

Ko'p buyumlarni, masalan, koptokdan tortib hushtakkacha, rubobdan tortib kamongacha — barini o'zim yasashga qiziqar edim. (Holbuki, o'sha paytlarda prima rubobim ham, velosipedim ham, to'pim ham bor edi). Endi bilsam, bunday buyumlarni mustaqil yasab, zavqlangan ekanman. Aytgandek, qo'shni o'rtoqlarim ham har narsaga qiziquvchan bolalar edilar. Biz rubobni yog'ochga sim bog'lab, koptokni qog'oz yoki eski lattalarni o'rab-chirmab, „telefon“ni gugurt qutilarini bir-biriga ip bilan tutashtirib yasab olardik.

Endi o'ylab ko'rsam, ana shu topqirliklarimiz, yangiliklarga o'chligimiz mening badiiy adabiyotga qiziqib qolishimga turtki bo'lgan ekan.

She'ning bir uchi topqirlikka borib taqalishini yodingizdan chiqarmang! Qofiya, bo'g'in, turoq kabi o'lchov, elementlar she'ning tashqi ko'rinishi, ustki „libosi“ hisoblanadi.

Keyinchalik she'r o'z-o'zidan emas, balki nimadir, qandaydir voqea-hodisa sabab bo'lib, ma'lum bir holatda, ya'ni ilhom kelganda yozilishini payqab qoldim. Bilsam, yozilajak satrlar dastlab *ko'ngilda tug'ilib*, so'ng qog'oz betiga tushar ekan. She'ning topqirlik mahsuli ekanini, unda qandaydir o'ziga xos fikr, holat, his-tuyg'u aks etishi lozimligini, ya'ni fikr, o'y, mushohada ma'lum bir „yolg'on“ga „qorishtirib“ berilishi shartligini men ancha keyin, 1981-yillarda — 19 yoshlarimda bilganman. Ungacha gazeta va jurnallarda 50 dan ortiq she'rim, 200 — 300 ta maqola, xabarim bosilgan bo'lsa-da, nima she'r-u, nima she'r emasligini birovga tushuntirib berolmaganman. Tushuntirishganda o'zim hech narsani anglamaganman.

1969-yilning qishida hayotimda g'aroyib voqea sodir bo'ldi. Biz „Alifbe“ bayramini o'tkazdik. She'r eshita turib men ilk bor qattiq hayajonga tushdim. Bu odatiy hayajon emas edi...

„ALIFBE“ BAYRAMI

ytib o'tganimdek, „Alifbe“ bayrami hayotimda o'chmas iz qoldirgan birinchi tadbir bo'ldi. Men she'r deb atalgan mo'jizaga birinchi marta o'sha bayramda, 7 yoshimda duch keldim. Bayramda 1- „V“ va „G“ sinflari o'quvchilari (men „G“ sinfida o'qirdim) qatnashishdi. Barcha bolalar yoddan ikki qatordan alifbe harflariga bag'ishlangan she'rlarni o'qigach, davraga Abdurashid bilan Gulchehra ismli „V“ sinfi o'quvchilari chiqishdi. Ular qo'g'irchoq haqidagi

she'rni qoyilmaqom qilib aytib berishdi, eshitib, og'zim ochilib qoldi. Nega men shu she'rni aytmadim, shu she'rni nega menga yodlatishmadi deb kattalardan anchagacha xafa bo'lib yurdim. Mana o'sha she'r:

*Qo'g'irchog'im Natasha,
Yeb qo'yibdi ko'p kasha.
Endi nima qilamiz?
Do'xtirga oboramiz.*

*— Allo, allo, do'xtirjon,
Bizda bitta kasal bor!
Uning oti qo'g'irchoq,
Familiyasi o'yinchoq.*

Qo'g'irchoqning familiyasi „bo'lishi“, uning o'yinchoq ekani mening murg'ak tasavvurimni ostin-ustun qilib yuborgan, nazarimda dunyoda bundan qiziq va bundan maroqli she'r yo'qdek edi o'sha kezlarda.

Mana shu sodda tashbeh, badiiy „yolg'on“ ko'nglimni ancha vaqt o'ziga maftun etib, bir umrga xotiramda qoldi.

IKKINCHI HAYAJON

*Sh*e'r tinglab, ikkinchi marta qattiq hayajonlangan kunimni ham juda yaxshi eslayman.

1975-yilning 9-mayida Yangiyo'l tumanidagi Niyozbosh qishlog'ining „Madaniyat“ saroyida katta adabiy-badiiy uchrashuv bo'lib o'tdi.

Qishloq mutasaddilari Niyozboshdagi beshta maktabning 200 ga yaqin 4—5-sinf o'quvchilari uchun eng yetuk bolalar shoirlari va yozuvchilari bilan adabiy-badiiy uchrashuv tashkil etishgan edi. Quddus Muhammadiy, Ilyos Muslim, Aziz Abdurazzoq, Miraziz A'zam va yana boshqa ko'plab taniqli ijodkorlar bu uchrashuvga Toshkentdan yetib kelishgan edi.

Aziz Abdurazzoq bilan Miraziz A'zam o'qigan she'rlar hanuz qulog'im ostida jaranglab turganday. Ayniqsa, Aziz akaning „Arslon“ degan she'rini barcha bola gulduros qarsaklar bilan kutib olgan edi. O'shanda shoir uni shunday o'qigan edi:

Arslon

*Men arslondan qo'rqmayman,
U — kuchukning kattasi.
Men arslondan qo'rqmayman,
U — kuchukning dadasi.*

*Yaqin borib qarasam,
Toji emas, sochi bor.
To'ni sariq, beqasam,
Xo'rozlarday toji bor.*

*Deyman unga achinib,
Taranishga qo'li yo'q.*

*Yoyib yurar sochini,
Oldirishga puli yo'q.*

Qisqasi, 13 yoshimda xotiramga naqshday muhrlanib qolgan bu uchrashuv mening adabiyotga, she'riyatga bo'lgan mehrimni nihoyatda oshirib yubordi, yana qog'oz qoralashimga turtki bo'ldi. Uchrashuvdan qaytgach, kelajakda albatta shoir bo'laman, ijod bilan shug'ullanaman, deb o'zimga o'zim so'z berdim.

1975-yilning kuzidan „Yangiyo'l“ gazetasi qoshidagi „Orzu“ to'garagi mashg'ulotlariga qatnab, shoir va muallim Obid Rasuldan she'r borasida saboq oldim. 1977-yili „Tong yulduzi“ gazetasi qoshida „Yosh muxbirlar maktabi“ ish boshladi. Bu maktabga qatnab, bolalar shoiri Hamza Imonberdiyev bilan tanishdim. Undan she'r yozish sirlarini o'rgandim. 1978-yilning boshida O'zbekiston radiosining „Bolalar va o'smirlar uchun eshittirishlar tahririyati“ qoshida „Binafsha“ adabiy to'garagi ochildi. O'zbekiston xalq shoiri Quddus Muhammadiy boshqargan bu to'garak mashg'ulotlariga muntazam ravishda qatnashdim. To'garakda Po'lat Mo'min, Muhammadjon Qo'shoqov, Rauf Tolib, Ilyos Muslim, Berdiboy Ergashev, Sulton Jabbor, Temur Ubaydullo, Ikrom O'tbosarov, Olim Mahkam, To'liqin Ilhomov, Meli Normatov kabi shoir va jurnalistlarning suhbatlarini tinglab, „ijod“ga zo'r berdim.

O'sha kezlarda oddiy so'zlarni tizish, „lola“ga „bola“ni qofiyalashdan nariga o'tmasdim. Qancha harakat qilmay, qancha istamay, Quddus bobom aytgan „ong ko'zim“ ochilay demasdi. Hamza akam bilan Temur akam she'r haqida qancha tushuncha berishmasin, mashqlarimning u yer bu yerini tuzatishib, „Tong yulduzi“ va „Gulxan“da chiqarishmasin, men chin ma'nodagi she'rning asl mazmun-mohiyatini, uning qanday va qay tariqa, qay taxlit dunyoga kelishini bilmasdim. Bila olmayotganimdan gohida ich-ichimdan ezilib, yig'lardim...

„G'uncha“, „Gulxan“ va „Tong yulduzi“dan paydar-pay javob xatlari olardim. Xatlarda she'rlarimda badiiyat yo'qligi sababli, ulardan jurnal yoki gazetada foydalanish imkoni bo'lmaganligi bayon etilar edi...

Badiiyati nima ekan, tashbehi nima ekan deb boshim qotardi. Biroq bularni menga hech kim sodda tilda tushuntirib bera olmasdi.

KUNLARDAN BIR KUNI

*K*unlardan bir kuni mo'jiza ro'y berdi! Kutilmaganda ong ko'zim „yarq“ etib, o'z-o'zidan ochilib ketdi! Zehnim tiniq tortib, yozganlarim (bu paytda mashq she'rlarim 100 tadan oshib ketgan edi) nimaga yarashini bir necha soniya ichida bilib oldim.

Men barcha mashq daftarlarimni navbat bilan varaqlab, har bir mashqimni ovoz chiqarib o'qidim, o'qib bo'lgach, „xo'sh, nima bo'libdi shunga?“ deb savol bera boshladim. Shu ayovsiz savolimga „hech nima!“ degan javobni olgan mashqlarimni bir tomonga, mardona „ko'krak kerib“ tura olgan she'rlarimni ikkinchi tomonga qo'ydim. „Hech nima“ga arzimagan (to'g'rirog'i, arzigan) bir quchoq qoralamalarimni ko'zimni chirt yumib pechka ichidagi o'tga tashlab, yoqib yubordim! Qo'limda 20 tagina she'r qoldi, xolos.

Mashq she'rlarimdan, og'ir bo'lsa-da, voz kechish odatim keyinchalik ham qolmadi. 1986, 1999, 2009-yillarda ham talaygina qoralamalarimning bahridan o'tdim.

Quyidagi she'rlarni 14 yoshimda yozgandim.

Mehribon quyosh

*Bahor keldi.
Sevinib,
Bulut to'kdi duv-duv yosh.
Mehri bilan chulg'adi
Zaminni boboquyosh.*

*Keyin kumush bulutga:
— Ko'z yoshingni artib ol, —
Degandayin jilmayib
Tutdi kamalak — ro'mol.*

(1976)

Kichkintoy chavandoz

*Jajjigina G'anisher
Chavandoz bo'laman der.
Poygalarda qatnashib,
Sovrinlar olaman der.*

*Unga: — Toying yo'q-ku, — deb,
Maslahat solgunimcha,
Ukam der: — Ot bo'lasiz,
Samantoy olgunimcha!*

(1976)

SHE'R QANDAY YOZILADI?

*S*he'r yozish ham, ilhom deb atalgan ne'mat ham aslida qiyosi yo'q sirli-sehrli jarayon. Masalan, o'nta shoirdan she'r qanday yoziladi deb so'rasangiz, o'n xil javob eshitasiz, yoki o'nta shoirning,

deylik, ona mavzusidagi o'nta she'rini topib o'qisangiz, ular o'n xil yozilganini ko'rasiz. Bu holat she'rning o'ziga xos hodisa, o'ziga xos yangilik sifatida dunyoga kelishidan darak beradi. She'r yozishni mashq qilish uchun, avvalo, she'rning o'zi nima ekanini bilib olish, tushunish, his qilish, texnikasini puxta egallash zarur bo'ladi. Adabiyotshunos olimlarimiz she'rga: „fikrning his-tuyg'uga qorishiq ifodasi, hayajonli she'riy nutq, ma'lum ohangga ega badiiy asar“, — deb ta'rif berishgan. „She'r“ so'zi arabcha bo'lib, tarjiması shuur, sezgi degan ma'noni ifodalaydi.

Bu fikrlardan quyidagi xulosani chiqarishimiz mumkin.

Birinchidan, she'rda albatta fikr va tuyg'u bo'lishi, u o'quvchini hayajonga solishi kerak.

Ikkinchidan, qoidasiga ko'ra she'rdagi so'zlar ma'lum bir tartib, ohangga ega bo'lishi lozim. Bu tartib bo'g'in, turoq va boshqalarda qofiyada ko'rinadi.

Uchinchidan, mazmun va shaklnı bir butun holda, badiiy tarzda ifodalash, yoritish kerak.

„Badiiy“ degani nimaligini bilasizmi? Badiiy degani, sodda qilib aysam, voqeani, qalamga olinayotgan fikrni bayon qilish emas, balki, aksincha, timsol (obraz) orqali tasvirlash deganidir.

Keling, shu fikrimni bir tarjima she'r misolida tushuntirib beray. Masalan, mart oyida goh yomg'ir yog'adi, goh izg'irin bo'ladi, qorlar erib ketadi, daraxtlar kurtak chiqaradi, degan fikrni badiiy tarzda shunday yozish mumkin:

*Goh izg'irin, goh yomg'ir,
Goh ko'kda kular oftob.
Soya joylarga qochar,
Qorlar bera olmay tob.*

*Daraxtdagi kurtakcha
O'zin ulg'aygan bilib,
Yashil tilin ko'rsatar
Qishni kalaka qilib...*

E'tibor bergan bo'lsangiz, V. Orlovning bu jaji she'rıda manzara, jonlantirish, qiyoslash, hatto yumor bor. Mana shu holatlar badiiylikni tashkil etgan bu mashqda.

She'r qanday yoziladi, degan savolga javob berishdan oldin, kimlar she'r yoza olishi mumkin degan savolga javob topsak, maqsadga muvofiq bo'ladi.

O'zbekiston Qahramoni, xalq shoiri Erkin Vohidov nomini eshitgansiz. Shoirning ko'plab bolalarbop she'rlari maktab darsliklariga kiritilgan.

Shu ustoz shoirimiz bir kitobida shunday voqeani qayd etadilar. „Alqissa, uchta ayol qishloq yo‘lida gaplashib ketishayotgan ekan. Ularning birinchisi: — Mening o‘g‘lim shifokor bo‘lsa kerak, nega desangiz, hozirdan qaysi kasalga qanday dori kerakligini aytib beradi, debdi. Ikkinchi ayol: — Mening o‘g‘lim hisobchi bo‘lsa kerak, chunki hozirdan hisob-kitobni yaxshi ko‘radi, debdi. Uchinchi ayol o‘z o‘g‘lini shoir bo‘lishini taxminlabdi, chunki u hozirdan yolg‘on gapirar ekan...“

Fahmlagan bo‘lsangiz, biz shu misol orqali she‘rning asosiy ustuni, ya‘ni poydevori nima ekanini topib oldik hisob. Ha, bu o‘sha — qayta-qayta takrorlab kelayotganimiz — badiiy timsollarga asoslangan „yolg‘on“ning o‘zidir. Bu yolg‘onda, shoirimiz yozganlaridek, buyuk ishontirish kuchi mujassam.

She‘rda, tuzajak satrlarimizda inson ko‘nglini yuksakliklarga ko‘taruvchi, ruhini poklovchi, hayotga, Vatanga muhabbatini oshiruvchi timsollarni, tasvirlarni, ya‘ni badiiy to‘qimalarni ishontira oladigan darajada samimiyat bilan yoza olsak, yoza bilsak, she‘r shuncha yuksaklikka parvoz qiladi, qadr topadi.

*Olmos mening yuragim,
Tolmas mening yuragim.
Kim aytadi she‘rimda
Qolmas mening yuragim.*

Sevimli bolalar shoiri Qudrat Hikmatning shu to‘rtligini qachon yodimdan o‘tkazsam, qalbim umid va farahga to‘ladi. Shoirning „yolg‘on“iga maftun bo‘laman. Darhaqiqat, ijodkorning yuragi oldida olmos nima degan gap. Shoir qalbining o‘zi olmos-ku axir!

She‘r yozsangiz o‘quvchi qalbini to‘lqinlantiring. Qo‘lingizdan kelsa, uni kuldiring, uddasidan chiqsangiz, yig‘latib, ko‘nglini bo‘shating, yuragiga ezgulik urug‘larini soching.

Onalar haqida ham minglab she‘rlar yaratilgan. She‘rlar bir-biridan ajoyib, birining o‘rnini ikkinchisi egallay olmaydi.

Ona yuragi haqidagi she‘riy rivoyat ana shunday go‘zal asarlarning biridir. Uning tarbiyaviy ahamiyati juda katta.

Rivoyat qilishlaricha, onaning yolg‘iz o‘g‘li bir qizga oshiq bo‘lib qolibdi. Qiz yigitning muhabbati chin yoki yolg‘on ekanini sinamoqchi bo‘lib, unga „agar meni sevsang, borib onangning yuragini sug‘urib kelasan“, deb shart qo‘yibdi. Oh, sho‘rlik yigit, ikki o‘t

ovorasi! U bir gal qizning oldiga quruq qo'l bilan qaytibdi, ikkinchi safar bug'uning yuragini eltibdi. Uchinchi safar volidasining yuragini qo'lga olib chopibdi. Chopa turib, qoqilib yiqilibdi. Ana shunda: giryon ona yuragi tilga kirib:

— *Voy, qattiq tushmadingmi,
Bechora bolaginam (!)* deb fig'on chekibdi.

Onaizorning o'z farzandiga bo'lgan mehr-muhabbatini bundan o'tkazib tasvirlashning iloji bormikan?

Payqaganingizdek, she'r yozish boshqalar ijodini o'rganish, fikr yuritish, muqoyasa (solishtirish)dan boshlanadi.

She'r tabiatiga ko'ra har xil: quvnoq, mahzun, hikmatga boy, bir so'z yoki bir voqea-hodisa asosiga qurilgan bo'lishi ham mumkin.

Ifoda uslubi qanchalar ravon, satrlar samimiy, fikr teran bo'lsa, she'r shuncha salmoq kasb etib, o'quvchi qalbiga muhrlanadi. Qisqalik, lo'ndalik, ortiqcha tasvir va so'zlardan xolilik asarning husniga husn qo'shadi.

Abdulla Oripovning ona haqidagi sakkizligini yodga olaylik. Shoir bu she'rida osmonda bir yulduz uchsa, bir inson taqdiri nihoya topadi, degan aqidaga ijodiy yondashib, purhikmat fikrni, to'g'rirog'i, chorlovni ilgari suradi. Ona dunyodan o'tsa yulduz nima bo'libdi, hatto osmon qulab tushsa arziydi, deyiladi she'rda. Shoir bu bilan, onangni hayotligida ardoqla, qadriga yet, onadan ayrilish — osmonsiz qolishning baayni o'zi deydi.

E'tibor bergan bo'lsangiz, bu bayonlarning barchasi o'sha, yuqorida takror-takror yodga olganim „yolg'on“ga asoslangan.

Bu yolg'on inson ko'nglini mehrga to'ldiradi, uni hayotga boshqacha ko'z, nigoh bilan qarashga undaydi.

Yanglishmasam, she'rning ta'sir kuchi, joni mana shunda.

SHE'R YO'LI

 ziz muxlis, siz bilan bir qur bolaligimni eslab, bahonada adabiyot, she'r, qisman shoirlik haqida suhbatlashib oldim. Ko'nglimdan joy olgan ba'zi she'rlarni ilindim. Sizda she'r haqida ozmi-ko'pmi tasavvur, tushuncha hosil bo'lgan bo'lsa kerak. Endi bevosita „she'r“ yozish darsiga o'tsak. „Gapingiz g'alati, she'r degan narsa dabdurustdan to'qib yozilmaydi, balki yurakda tug'iladi deyayotgan edingiz-ku“, deysizmi? Bu mulohazangizda jon bor.

Darhaqiqat, u qalbdagi qo'shiqday tug'iladi, ilhom bilan qog'oz betiga ko'chadi.

Dastlab she'rning shakl-shamoyili haqida suhbatlashaylik. Chunki shakl-shamoyilini joyiga keltirmay turib she'r yozib bo'lmaydi.

O'zingizga ma'lum, she'riy asarlar satrlardan tashkil topadi. Har bir qatorimiz bir satr, ya'ni bir misra hisoblanadi. To'rtlik yozmoqchi bo'lsak, to'rt satr (misra), sakkizlik yozmoqchi bo'lsak, sakkiz satr (misra) qoralashimiz kerak.

Har bir satr ma'lum bo'g'inga ega bo'ladi. Masalan, birinchi satrimizdagi so'zlar 9 bo'g'inni tashkil etsin. Qofiyalanish bu o'rinda a, b, d, b shaklda bo'la qolsin. Biz yozishni o'rganayotgan „she'r“ shakli „Onajon“ deb atalsin. Qofiya so'zlarimiz *onajon — a, jonim — b, nuri — d, qonim — b* tarzda bo'lsin. Endi bu so'zlarni to'ldirilmagan satrlar shaklida yozamiz. Mana bunday:

.....*onajon,*
.....*jonim.*
.....*nuri,*
.....*qonim.*

Yodingizda bo'lsa, bo'g'inni shartli ravishda 9 ta deb olgan edik. Demak, birinchi satrni to'ldirish uchun yana 6 bo'g'inli (chunki „o-na-jon“ so'zi 3 bo'g'in), 2,3,4-satrlarni to'ldirish uchun esa har bir satrga 7 bo'g'inli, mazmunga mos so'zlarni topib qo'yishimiz kerak bo'ladi. Masalan, to'rtlikni mana bunday to'ldiramiz:

Onajonim, aziz onajon,
Qurbon bo'lsin sizga bu jonim.
Siz o'zingiz ko'zimning nuri,
Siz o'zingiz qalbdagi qonim.

Mana sizga xomaki „she'r“ning tuzilishi. Qarang, hammasi joyida: qofiya bor. Har bir satr $4+5=9$ bo'g'in shaklida. Hatto, ma'noni kuchaytirish uchun „Siz o'zingiz“ iborasi atayin takror qo'llandi. „Qalbdagi qonim“, „ko'zimning nuri“ kabi iboralar aynan o'xshatish, sifatlashning o'zi. Go'yo ozgina xulosa yarasak, she'r qiyomiga yetadigandek.

Bu aslida, aldanchi hissiyot. Rosti, bu „to'rtligimiz“da o'quv-

chiga ruhiy ozuqa beradigan, ko'ngilni hayajonlantiradigan topilma — yangilikning o'zi yo'q. Hammasi barchaga ma'lum gaplar. Shuning uchun ham bu satrlar hech kimni qiziqitirmaydi. Endi shu „xom-ashyo“mizni a, a, b, b va a, a, a, b shakllariga solib ham qog'oz qoralashimiz mumkin. Deylik, mana bunday:

1-variant:

Onajonim, onajon, (a)
Bu jonim sizga qurbon. (a)
Ko'zim nuri o'zingiz, (b)
Qalbm qo'ri so'zingiz. (b)

2-variant:

Ey aziz onajonim (a)
Qurbon sizga bu jonim. (a)
O'zingiz yurak qonim, (a)
O'zingiz ko'zim nuri. (b)

Ko'ryapsizmi, she'r texnikasi qanchalar sodda. Kitob, daftar, koptok, ruchka, kaptar va hokazolar haqida ham mana shu tarzda istagancha qog'oz qoralash mumkin. Biroq, ming afsuski, ularning birortasi ham she'r bo'lolmaydi va „xo'sh, nima bo'пти?“ degan haqli savolga „hech nima!“ degan javobni oladi. Gap she'r texnikasini bilishda emas, she'rni yoza olishda, izlashda, izlanishda. Haqiqiy she'rni topish, yozish uchun esa muntazam kitob o'qish, hayotni kuzatish, topqir, izlanuvchan bo'lishga intilish kerak. Chunki qancha ko'p kitob o'qilsa, shuncha ko'p fikr yuritiladi, ko'ngilda mulohaza tug'iladi.

She'r texnikasi haqidagi mulohazalarim bayonini ona mavzusi bilan boshlagan edim, uni shu mavzudagi bir she'r bilan yakunlayman.

Faraz qiling, onangiz gulzorda sayr qilib yuribdi. Ochilgan gullar juda ko'p. Onangiz qadam tashlagani sari ular tebranib, egilib ketmoqda. Chunki qo'li, etagi ularga tegyapti-da. Shu holatni moldovan shoiri Stefan Tudor mana bunday tasvirlaydi:

Bu dunyoda onamlardek
Menga aziz inson yo'q,
Yiroq ketsa ko'zlarimni
Ololmayman yo'lidan.
Onam shunday mehribonki,
Onam shunday muniski,
Bog'ga kirsa atirgullar
O'pa boshlar qo'lidan...

Iloyim, hammamizning onalarimiz hamisha salomat bo'lishsin.

QALB QO'SHIG'I

*Y*ana she'rning yozilishi haqidagi fikrlarimizni davom ettiramiz. Zero, u haqda qancha so'zlashsak va bahslashsak, shuncha oz. Donishmand shoirimiz Asqad Muxtor yozganidek, „uni tanimagan sho'rliklar ayanch“(li). Omon Matjon e'tirof etganidek, „she'riyat hammaning o'zi, o'zligi...“ Bu haqda soatlab so'zlash mumkin. Muhimi bu emas, muhimi, she'rni yurakdan his qila bilishda, so'zga hurmat bilan yondashishda. Ehtimol, bu gaplarim mag'zini chaqishga qiynalayotgandirsiz? Hechqisi yo'q, o'sib-ulg'aysangiz, umid qilamanki, bu o'gitlar mag'zini albatta chaqasiz.

Ha, yaxshi she'r yozish, yaxshi shoir bo'lish qiyin. Bunga uzoq yillar izlanish, o'qish, uqish, mashaqqatlar chekish hisobiga erishiladi. Shoirlikning murakkab tomonlari ham bor. Garchi bu yumush „hunar“ sanalsa-da, ko'plab shoir va yozuvchilarning asarlarini o'qib chiqishingiz, jahon adabiyoti durdonalari bilan tanishishingiz lozim bo'ladi. Dunyoqarashingizni kengaytirish, adabiy jarayon va adabiy muhitdan uzilib qolmasligingiz uchun qiziqish doirangizga kiruvchi adabiyotlar hamda vaqtli matbuot nashrlarini muntazam ravishda kuzatib borishingizga to'g'ri keladi. (Bu shart.) Shoirlik qaysi bir ma'noda sobitlik degani ham. Shoirlikning yana bir qiyin tomoni, o'zingizni o'zingiz va boshqalarni takrorlamasligingiz kerak. Bir she'ringiz ikkinchi she'ringiz oldida „xom“ligi uchun „yelka“ qisib qolmasligi lozim. Bunday holga tushmay degan shoir she'r ustida tinmay ishlab, mahoratini oshirib boradi.

Deylik, Vatan haqida she'r yozmoqchisiz. Bunga, avvalo, ruhan tayyormisiz? A. Oripov, E. Vohidov, M. Yusufar Vatan haqida qanday she'rlar yozishgan? Siz ularga yetkazib nima demoqchisiz? Umuman, aytmoqchi bo'lgan gapingiz o'quvchiga kerakmi? Uni qiziqtiradimi? Yurakni hayajonga sola oladimi? She'r yozishdan oldin shular haqida obdan o'ylab olishingiz kerak. Takror bo'lsa ham aytaman, asar boshidan to oxiriga qadar ko'ngilda tug'ilib, ko'ngilda pishib yetiladi. So'ng qog'ozga bitiladi. Tahrir qilinadi, pardoatlanadi, „dam yediriladi“.

Yaqinda Yangiyo'l akademik litseyida „Yosh qalamkashlar“ to'garagi a'zosi, II bosqich talabasi Rayhona Mirzaboboyeva bilan birgalikda, „she'r“ yozishni mashq qilib, bir nechta misra tuzdik.

Rayhonaning e'tiborini deraza oldidagi tuvakda o'sayotgan gulga qaratib, undan shu gul so'zlay olganda o'zi haqida nima degan bo'lardi, deb so'radim. Rayhona picha o'ylanib, bir necha xil javob berdi. Uning „gul o'zi haqida so'zlaganida menga ham bir kuni yerda o'sish nasib qilarmikan derdi“, degan fikri menga ma'qul bo'ldi va bu fikrni quyidagicha ifodaladik:

Gul orzusi

Tuvakdagi bir gulning

Xayollari sochilgan.

Bag'rida tog'dek armon,

Lekin o'zi ochilgan.

„Yurakdagi anduhim

Odamlar bilarmikan?

Yerda o'sish menga ham

Oh, nasib qilarmikan?..“

E'tibor bergan bo'lsangiz, men misol sifatida keltirayotgan har bir she'rda o'ziga xos fikr, ko'zda tutilgan maqsad bor. Mabodo, qo'lingizga she'r yozish niyatida qalam olsangiz, ko'proq o'ziga xos fikr, mulohazani yoritishga harakat qiling. Mashqingiz shu mavzudagi boshqa she'rlardan qancha ko'p farq qilsa, o'quvchi e'tiborini shuncha ko'p tortadi. Chunki mashq shu jihati bilan ham o'quvchining hurmatini qozonadi. Bu borada sizga muvaffaqiyat tilayman.

USTOZLARIM

*U*stozlarim haqida so'zlasam, qalbim g'urur va faxrga to'ladi. Chunki men o'zimni ustozlarga yolchigan shogirdlardan biri deb bilaman. Ustozlarning yo'l-yo'rig'i, maslahati, qo'llab-quvvatlashlarisiz shubhasiz, she'riyat bo'stoniga qadam qo'ya olmagan bo'lardim.

12 yoshimdan muallim va shoir Obid Rasul va jurnalist Mahbuha Yusupovani, 15 yoshimdan O'zbekiston xalq shoiri Quddus Muhammadiy, Temur Ubaydullo va Hamza Imonberdiyevni, 24 yoshimdan O'zbekiston xalq shoiri Anvar Obidjon va Tursunboy Adashboyevni o'zimga ustoz deb bilib, ularning etaklarini tutdim. (Aslida bu taniqli shoirlarning asarlarini juda yosh paytlarimdan o'qiganman.) Noshir, muharrir vazifasida nashriyotda faoliyat yuritishimda O'zbekiston xalq yozuvchisi Tohir Malikning hissasi katta. Men nashriyotda birga xizmat qilgan Muhammad Rahmon, A'zam O'ktam, Chori Avazlarni ham o'zimga ustoz deb bilaman.

Faris Karamov, Bahromboy Meliboyev, Rixsiboy Xoliqov, Bekmirza Azimov kabi ona tili va adabiyot fani o'qituvchilarimdan bir umr minnatdorman.

Shoir ustozlarimning hayotlari misolida ijodning bir jihatini o'rgangan bo'lsam, ularning ijod namunalaridan ikkinchi jihatini o'rganib kelyapman.

Sevimli ustozim, O'zbekiston xalq shoiri Anvar Obidjon bundan o'ttiz yillar muqaddam o'zbek bolalar she'riyatini yangi o'zanga burib, yangi o'zbek milliy bolalar she'riyatiga tamal toshini qo'ydi.

Yaqinda qutlug' 70 yoshni qarshilagan yana bir ustozim — Tursunboy Adashboyev menga dunyoda jahon bolalar she'riyati degan tengi yo'q ma'vo borligini ko'rsatib berdi. (Mana chorak asrdirki, bu bo'stonga kirib, dunyo bolalar shoirlari ijodidan bahramand bo'lib kelyapman.)

Adashboyev o'z asarlari bilan o'zbek bolalar adabiyotiga sezilarli hissa qo'shib, mustaqilligimizning ilk yillarida mamlakat miqyosida bolalar uchun qalam tebratgan barcha katta-kichik ijodkorning boshini qovushtirib, o'ziga xos adabiy muhit yaratdi va uni shakllantirdi. Zafar Isomiddinov, Sodiqjon Inoyatov, Ma'mur Qahhor, Erpo'lat Baxt, Xudoyberdi Komilov, Qo'zi Ismoil kabi iqtidorli shoirlarni kashf etib, asarlarini nashr ettirdi, xorijiy tillarga o'girtirdi.

Marhum ustozim Hamza Imonberdiyev haqida ham iliq gaplar aytishim mumkin. Bu shoirdan hech kimning she'riyatiga o'xshamaydigan, o'zigagina xos she'rlar qoldi. H. Imonberdiyev o'zbek bolalar she'riyatida mo'jiza yaratgan shoirdir. Shoirning ijodiy merosi bundan buyon ham muxlislar qalbini charog'on eta oladi, deb o'ylayman.

Men o'zimdanda kichik yoshdagi iste'dod g'unchalarining asarlarini ham o'qib boraman, ulardan ilhom, saboq olaman.

Hamqishloqlarim, niyozboshlik shoirlalar Iroda Azimova va Salomat Qo'chqorova shular jumlasidandir. Ularning ijodlari bilan tanishib huzur qilaman. Ilhomning yosh, shogird yoki ustoz tanlamasligiga guvoh bo'laman:

Botir chuvalchang

Yoz kunlarin birida

Chaqmoq chaqib osmonda,

Yuvib chang-u g'uborni

Yomg'ir yog'di o'rmonda.

Inlariga berkindi

Undan cho'chib hayvonlar.

Yashirindi panaga

Hatto ayiqpolvonlar.

*Biror jonzot ko'rinmas,
O'rmon go'yoki jonsiz.*

*Faqat chuvalchang qo'rqmay
Sayr etar soyabonsiz.*

Iroda Azimova

Qarg'a xola qag'illar

*Qarg'a xola va chumchuq
Qizg'in suhbat qurardi.
Ulardan sal narida
Yosh begemot turardi.*

*So'zlarkan qo'rqa-pisa
Atrofga qarab olar.
Birdan sho'x begemotning
Turganin payqab qolar:*

*Qarg'a xola g'iybatlar
Hayvonlarning hammasin.
Yomonlar sherdan tortib,
Hattoki o'z ammasin.*

*— Ikki soatdan beri
Botinkangni moylaysan.
Nega kattalar gapin
Sen zumrasha poylaysan?..*

Salomat Qo'chqorova

MAHORAT MAKTABI

1981–1983-yillarda yurtimizdan ancha olis joylarda — Rossiya Federatsiyasining Sankt-Peterburg shahri va viloyatida armiya safida xizmat qilganman. O'sha kezlarda, bir tomoni, harbiy quruvchilarning armiya gazetasida adabiy xodim bo'lib ishlaganimdan, ikkinchi tomoni, til o'rganish, ijodiy mahoratimni oshirish niyatida tarjimaga qo'l urganman. 1982-yilning sentabrida ilk bor Konstantin Sharafanning „Maqtanchoq Yegor“ nomli she'rini tarjima qildim. Mana o'sha she'r:

*Do'stlariga kerilib, maqtanar askar Yegor:
— Kuchimga kuch qo'shilar burqsitsam „Belomor“.
Qiziq, gapi rost bo'lsa, mashg'ulotlarda uni
Nega oyog'i og'rib, to'lib qoladi burni?..*

(Shoirning sigareta chekma, cheksang armiya safiga yaramay qolasan, sog'lig'ingdan ayrilasan degan fikriga e'tibor bering.)

Shu tarjimadan so'ng xizmatim davomida 4 ta hajviyani o'zbekchaga o'girdim. Bu yumush o'zimga yoqib qoldi. Tarjima haqidagi ilk taassurotlarim shu bo'ldi: bu mashg'ulot xuddi o'qituvchi tushuntirib, ishlab ko'rsatgan tenglama yoki masalani mustaqil, o'z holingizcha yechib, javobini topishga o'xsharkan. Mahoratingiz, shoirlik

(yoki yozuvchilik) iqtidoringiz qay darajada ekani shundoq ayon bo'lar ekan.

Meni tarjima sohasiga undagan va yo'llagan Tursunboy Adashboyev bo'ladi.

1987-yilning yozida „Yulduzcha“ nashriyoti (bugungi Cho'lpon nomidagi NMIU) „Do'stlik guldastasi“ nomli to'plamni nashrga tayyorladi. Tursunboy aka tarjimalarim bilan to'plamda qatnashishga taklif qildi.

— Samuil Marshakni o'qiganmisiz? — deb so'rab qoldi shoir kunlardan bir kuni.

— Yo'q, — dedim picha iymajib.

— Mixalkovni-chi?

Yana yo'q dedim.

— Korney Chukovskiy, Agniya Barto, Zaxoder, Yunna Mores degan shoirlarni eshitganmisiz?

Uyatdan boshimni egib, yerga kirib ketguday bo'laman.

— Qoyil-e! — dedi Tursunboy aka rostakamiga jahli chiqib. — Bolalar shoiri bo'lmoqchisiz-u, dunyo bolalar shoirlari asarlarini o'qimaysiz! Bu bilan uzoqqa borolmaysiz-ku.

Shu bugundan tanishishni boshlang: sizga Sergey Mixalkovning kitoblarini beraman. Nashrga tayyorlayotgan to'plamimiz Mixalkov she'rlari bilan ochiladi. O'zingizga yoqqan she'rni tarjima qilib keling.

Adashboyev qo'limga kitoblar tutqazdi. Yanglishmasam, o'sha kuni 15-avgust edi. Uyga kelgach, soat tungi 3 gacha Mixalkov kitoblarini o'qib, bir emas, to'rtta she'rini tarjima qildim. Ulardan biri „Do'stlik guldastasi“ to'plamiga kiritildi.

Ana shu voqeadan so'ng turli tildagi bolalar uchun yozilgan she'riy kitoblar, gazetalar, jurnallarga qiziqishim ortib ketdi. Toshkentda nechta kitob do'koni bo'lsa, deyarli bariga kirib, kitob xarid qila boshladim. Tarjima sevimli, zavqli ijodiy ishim bo'lib qoldi.

Ustozim to'g'ri ta'kidlagan ekan, bolalar adabiyoti haqidagi tasavvurlarim kengaydi. Qardosh xalqlarning taniqli bolalar shoirlari bilan adabiy-ijodiy aloqalarni tiklashga kirishdim. 1988–1989-yillarda iste'dodli bolalar shoiri Sergey Maxotin bilan uchrashib, ijodiy aloqani yo'lga qo'ydim. Sergey mening she'rlarimni rus tiliga o'girdi, men uning she'rlarini o'zbekchaga tarjima qildim. Bu jarayon bir necha yil davom etdi.

Jahon bolalar adabiyoti tengi yo'q xazinadir. Bu xazina bilan tanishish dunyo adabiyoti sari sayohat, yo'l deganidir. Shu o'rinda e'tiboringizga jahon bolalar she'riyatidan ba'zi namunalarni havola etaman. Ular qaysidir ma'noda sizni bolalar adabiyotining o'ziga xos tomonlari bilan tanishtiradi.

Muz

*(Qozoq shoiri
Norsulton Alimqulovdan)*

*Bir kuni yosh Nurali
Toyloqboydan so'radi:
— Rosti, bilmayman hanuz,
Nima deganiykin muz?
— Muz-chi, men senga aytsam,
Suvning qaymog'i, oshnam!*

Qarchig'ay

*(Moldovan shoiri
Grigoriy Viyerudan)*

*Samolyot kabi tinmay,
Ko'kda uchar qarchig'ay.
Unga qarab jo'jalar
Qiyqirishib olishdi:
— Motorsiz yetib bo'psan!—
Deya qochib qolishdi.*

YOSHLIKDA O'QIGAN KITOBLARIM

*K*itob o'qimay hayot kechirish yoki qo'lga qalam olib she'r va hikoyalar qoralash qanchalar kechirib bo'lmas hol ekaniga o'zingiz ham ishonch hosil qilayotgandirsiz. Aslida ham shunday. Axir odam ongi, zehni-zakovati bilan dunyodagi barcha jonzotdan ulug' va mukarram-da! Bu zehn, bu aqlni charxlab turish uchun esa kitob o'qish, o'qilgan kitob mag'zini chaqib, yurakka jo aylab borish kerak bo'ladi.

Bolaligimda o'qigan kitoblarim menga nihoyatda kuchli ta'sir qilgan. Ulardan olgan zavq hamda huzurimni hech qachon unutmayman. Kitob mutolaasi paytidagi tuygan bu zavq-u shavq, hayratni hech narsaga alishmayman. (Shu tobda sizga bir sirni aytgim keldi. Kitob shunday sehrli, mo'jizaviy do'stki, uni necha marta o'qisangiz, shuncha marta ta'sirlanasiz. Bu taassurotlar hech qachon bir-biriga o'xshamaydi.)

„O'qish kitobi“dagi matnlar, „Zumrad va Qimmat“, „Urto'qmoq“ kabi xalq ertaklarimiz men o'qigan birinchi badiiy asarlardir. A. S. Pushkinning „Baliqchi ham baliq haqida ertak“, G. X. Andersenning „Irkit o'rdakcha“, Raspening „Myunxauzenning boshidan kechirganlari“, J. Rodarining „Jelsomino yolg'onchilar mamlakatida“,

M. Tvenning „Tom Soyerning boshidan kechirganlari“, X. To‘x-taboyevning „Sariq devni minib“ kabi asarlarini ham bolaligimda sevib o‘qiganman. Ular menda olam-olam taassurot qoldirgan. Bu kitoblarda qalamga olingan voqea va hodisalar badiiy xayolotimni boyitib, adabiyotga oshno tutinishimga turtki bo‘lgan. Kitob mutolaasi, aytishim mumkinki, ijodkor uchun bir umrlik mashg‘ulotdir. X. Po‘latovning „4 sarguzasht“, A. Volkovning Urfin Jyuns haqidagi asari, A. Gaydarning „Graf saroyi xarobalarida“, N. Fozilovning „Saraton“, I. Turgenyevning „Mumu“ asarlaridan ham ozmuncha ta’sirlanmaganman. Ularni qayta-qayta o‘qiganman.

Ayni paytda shaxsiy kutubxonamda 500 ga yaqin badiiy kitob bor. Ular qanday kitoblar ekan, deb qiziqayotgandirsiz? Kitoblarimning ko‘pchiligini Rumi, A. Navoiy, A. Qodiriy, Cho‘lpon, S. Ahmad, E. Vohidov, A. Oripovdan tortib, Iqbol Mirzogacha bo‘lgan sevimli ijodkorlarimizning asarlari, Tolstoy, Dostoyevskiy, A. Pushkin, Lermontov, R. Tagor, Markes va boshqa chet el nasr ustalarining kitoblari, shuningdek, qomuslar, hadislar, lug‘atlar tashkil etadi.

Men sizning ham shaxsiy kutubxonangiz bo‘lishini juda-juda istayman. Uni ozgina mablag‘ bilan tashkil etish mumkin. Zero, bugungi kunda kitob do‘konlaridan istalgan kitobni topib, xarid qilsa bo‘ladi. Bu ham bo‘lsa mustaqilligimizning sharofati! Ilgarilari hozirgidek sifatli, qalin, yaltiroq muqovali, rangli, oppoq qog‘ozlarga bosilgan kitoblarni faqat tushda ko‘rish mumkin edi, desam ishonavering.

Uyat bo‘lsa ham aytay, o‘ttiz yoshimgacha juda oz nasriy asar o‘qiganman. Chunki men shoir, asosan, she‘riy kitoblarni o‘qishi kerak, qolganlari uncha zarur emas degan noto‘g‘ri fikrda bo‘lganman. Mana endi o‘sha kezlarda o‘qilmay qolib ketgan kitoblarni topib o‘qib, ulardan ko‘chirmalar olyapman. Bu mashg‘ulot menga ma‘naviy oziqa berishi bilan birga, ijodimga, noshirlik, muharrirlik faoliyatimga ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

SEVIMLI SHOIRLARIM

 archi bolalar uchun she‘rlar mashq qilsam ham E. Vohidov, A. Oripov, M. A‘zam, O. Matjon, Sh. Rahmon, X. Davron, M. Yusuf, I. Mirzo kabi zamondosh shoirlarimizning ijodini sevib o‘qiyman, muntazam kuzatib kelaman. Kitoblarini qayta-qayta

varaqlayman. Bolalar ijodkorlaridan Z. Diyor, Q. Hikmat, T. Adashboyev, A. Obidjon, H. Imonberdiyev, R. Nazar, H. Rahmat mening eng sevimli shoirlarim hisoblanadi. Bu ijodkorlarning asarlari, avvalo, samimiyligi bilan mehrimni qozongan.

Bolalar adabiyotiga taalluqli shaxsiy kitoblarimning ko'pini O'zbekiston xalq shoiri Anvar Obidjonning asarlari tashkil etadi. Men Anvar aka bilan o'n yillar davomida Cho'lpon nashriyotida xizmat qildim.

Anvar akadek o'z ishi va ijodiga nisbatan sadoqatli va talabchan ijodkorni, ochig'i, shu paytgacha uchratmadim.

2006-yili shoirning navbatdagi kitobiga muharrirlik qilish sharafiga muyassar bo'ldim. Qo'lyozmani o'qib, na biror joyiga nuqta yo vergul qo'ydim, na biror satrni tahrir qila oldim. Kitob qo'lyozmasi nashrga nihoyatda pishiq holda, katta mas'uliyat bilan tayyorlangan edi. Shu kitobda ham sizbop talaygina she'rlar bor. Mana o'shalar-dan biri:

Qarg'a

*Qarg'a kirdi
Kinoga,
O'xshab
Buratinoga.
Hamma joylar
Edi band.
Borib dedi
Nopisand.*

*— Menga qara
Vey, laylak,
Yeganmisan
Hech kaltak,
Qani tur-chi
O'ringdan,
He, o'rgildim
Burningdan!*

Ajoyib-a! Anvar Obidjonning boshqa kitoblarida ham shunday qiziq va g'aroyib she'rlar juda ko'p.

Taniqli shoir va tarjimon Tursunboy Adashboyev ham so'zga nihoyatda hurmat va e'tibor bilan yondashadi. Biz bilmagan ko'plab so'zlarni she'rlariga kiritib, ular umrini uzaytirishga harakat qiladi. Satrlari ravon, pishiq. Birorta ortiqcha so'z yoki tafsilotni uchratmaymiz. Manzaralar ko'z o'ngimizda manaman deb jonlanadi. Tabiat haqidagi she'rlarida, qushlar sayrog'i-yu daryolar to'lqinlarini aniq-tiniq eshitamiz, chamanzorlarda kapalaklar bilan quvalashib yurganday bo'lamiz go'yo.

Sevimli shoirlarimning eng kamtari Habib Rahmat bo'ladi. Bu shoirning jajji she'rlarida o'ziga xos topilmalar talaygina. She'rlari, asosan, uchdan o'n yoshgacha bo'lgan bolalarga atalgan. Mana bu she'rni o'qib, mushukcha qanday qilib bosh og'rig'i kasaliga duchor bo'lganini bilib olamiz:

— *Nima bo'ldi, moshginam?*
— *Og'riyapti boshginam.*
— *Ko'p uxlaysan pish, pish...*
Ana shundan bosh og'rish.

13 ta so'zda bir olam ma'no yashirin, ham bir olam ma'no „yaraq“ etib ko'rinib turibdi. Shoir she'ri orqali vaqtning qadriga yet, dangasa bo'lma, harakat — sog'liq garovi, sen insonsan, kichkina mushukchani ishini qilma, demayaptimi axir?

Yoki A. Obidjonning mana bu sakkiz qator she'rini o'qib ko'raylik:

<i>Ayni kuzak mahali</i>	<i>Xat so'ngida debdi u</i>
<i>Kavush so'rab ikki poy,</i>	<i>Gullar chizib qog'ozga:</i>
<i>Dugonasi o'rdakka</i>	<i>— Mendan salom aytib qo'y,</i>
<i>Xat yozibdi tovuqoy.</i>	<i>Qo'shning dakan xo'rozga.</i>

Bunday she'rlarni o'qib shoirlar „qizim, senga aytaman, kelinim, sen eshit“ qabilida she'rlar yozar ekanlar-da deb o'ylab ham qolasiz.

Chunki bor gapni shundog'icha yozishsa, she'r she'rga o'xshamaydi.

Shu fikrimni bir jajji she'r misolida izohlayman.

Faraz qiling: Shamol esyapti, kuchli yomg'ir yog'yapti. Bog' bo'm-bo'sh, bog'dagi uzun skameyka (kursicha) ham bo'm-bo'sh, Chunki bunday paytda unga hech kim borib o'tirmaydi. Sababi, hammayog'i ho'l bo'ladi.

Shu gaplarim shundayligicha she'riy shaklga solinsa, shubhasiz, u hech kimning e'tiborini qozonmaydi va oddiy so'zlar tizmasiga aylanadi. Bu holatni shoira Emma Moshkovskaya quyidagicha tasvirlab, jonlantiradi:

Yana barcha yo'lakchalardan
Shamol yozni supurar bir-bir.
Bog'chadagi skameykaga
O'tqizdirmas hech kimni yomg'ir.

Payqagan bo'lsangiz, manzara butunlay boshqacha tusga kirdi...

Men Emma Moshkovskaya (rus) bilan bir qatorda Fozil Husnu Dog'larja (turk), De la Mer (ingliz), Moris Karem (fransuz), Angelov (bolgar), Viyeru (moldovan), Marshak, Sef (rus), Shaukat Galiyev (tatar), Yesken Yelubayev (qozoq), Og'ageldi Allanazarov (turkman) kabi shoirlarning she'rlarini ham muntazam ravishda o'qib, kuzatib boraman.

Ha, dunyoda yaxshi shoir ko'p. Faqat ularni qalbda kashf etish kerak. Bu yumush esa har bir kitobxonning o'zida qolgan.

Yusuf Shomansurning „Nishona“ nomli she'ri 1950-yillarda yozilgan, biroq u o'quvchida kuni kecha yozilgandek taassurot qoldiradi:

Bultur ekan olxo'rim

Nishona qildi.

Mana, siz ham yeb ko'ring,

Uch dona qildi.

Aytgancha, yeb qo'yuvdim

Nishonasini.

Danagini ko'rsatsam,

Ishonasizmi?

„Novvotchoy“ va „Katta bo'lgach“ kabi g'aroyib she'rlar ham Yusuf akaning qalbidan sizib chiqqan.

Katta bo'lgach

To'satdan yig'lab qoldi

Belanchakda chaqaloq.

Atrofin o'rab oldi

To'rtta jajji qizaloq.

— Seni kim urdi, aytgin,

Mahmudmi, Adibami?

Uni rosa savaymiz,

Beramiz adabini!

Bu savolga chaqaloq

Yig'laydi javob bermay.

Deydi Zebo qaqildoq:

— Ovuting qarab turmay!

Chaqaloq qanday so'zlar

Tilchasi kalta bo'lgach?

Uni kim urganini

So'rarmiz katta bo'lgach!

Novvotchoy

Yetaklab ukasini

Ko'chaga chiqdi Zebo.

Birdan ikkalasini

To'xtatdi Xayri opa.

Maqsudjonni erkalab,

Lo'ppi yuzidan o'pdi.

So'ng dedi: — Ukajoning

Muncha ham shirin bo'пти?

Zebo der: — Nega shirin

Siz bilmaysiz hoynahoy.

Ukajonim kechqurun

Ichgan edi novvotchoy.

Bu kabi o'ynoqi, o'quvchi ma'naviyatini boyitadigan she'rlar, o'ylaymanki, hech kimni befarq qoldirmaydi.

Tatar shoiri Shaukat Galiyevning „Yo'lchiroq“ (svetofor) nomli she'riga hali-hanuz qoyil qolaman. Chunki shoir yo'lchiroqni pomidorga mengzab (o'xshatib) she'r yozgan.

Bir qarasangiz, yo'lchiroq bilan pomidor o'rtasida hech qanday o'xshashlik, mushtaraklikning o'zi yo'qday.

Biroq shoir mana shu mushtaraklikni kashf etib she'r yozgan, xayolot, tasavvur olami naqadar kengligini namoyon etgan:

*Yo'lchiroqqa o'xshar pomidor:
U nim yashil tusga kirgan payt,
To'xtamasdan o'tib ketaman,
To'xtamoqdan ne naf, o'zing ayt.*

*Yo'lchiroqqa o'xshar pomidor:
Unga tez-tez nazar tashlayman.
Sariq rangga kirishi bilan
Pishishini **kuta boshlayman.***

*Yo'lchiroqqa o'xshar pomidor:
Poliz sari yo'lni solaman.
Qizarganin ko'rgan zahoti
Yurmay taqqa to'xtab qolaman!*

Aziz do'stim, mana shunday go'zal, badiiy ko'lamdor asarlarni topib o'qing, mushohada qiling. Nimani qanday yozish mumkinligi haqida o'ylang. Ana shunda siz ham iste'dodli shoir yoki hech bo'lmaganda, shoirtabiat kitobxon bo'lib yetishasiz.

„Tong yulduzi“ gazetasida chop etilgan mana bu to'rtlik kichiklarga ham, kattalarga ham birdek yoqadi:

*Bolalar boshini silamoq kerak,
Ularga baxt-iqbol tilamoq kerak.
Yuz, ko'zidan o'pib bermangiz ozor,
Bolalarni gulday hidlamoq kerak.*

Mirza Qaynarov

Shunday she'rlar bolalar gazetalari va jurnallari sahifalarida tez-tez chop etilsa qanday yaxshi!

Ayrim she'rlar hatto gazeta-jurnallar sahifalarida chop etilgan bo'lsa ham she'r ixlosmandlarining dilidan joy ololmaydi. Bu tabiiy hol. Shuning uchun siz she'r yozsangiz-u, uni gazeta-jurnallar chop etmasa, xafa bo'lmang. Mabodo, chop etishsa, o'zingizdan ketib qolmang. Chunki gazetada she'ri chiqqan va she'r yozayotgan faqat siz emassiz. Bugungi kunda yuzlab, minglab tengdoshlaringiz bu borada o'zlarini sinab ko'rmoqdalar.

Endi sizga ijodga oid maslahatlarimni havola etaman. Ularga amal qilsangiz, albatta she'riyat bo'stonida o'z o'rningizni topasiz, hech bo'lmaganda, she'riyat haqida yanada teranroq tushunchaga ega bo'lasiz.

1. Ravon, tushunarli, qisqa yozing.
2. Muhim fikrni muhim emasidan ajrata biling.
3. O'zingizni o'zingiz takrorlamang.
4. Sizgacha yozganlarni ham takrorlamang.
5. Sizni takrorlashlariga befarq bo'lmang.
6. Ko'p kitob o'qing, ko'p she'r va qo'shiq yodlang.
7. She'rni she'rsifat va she'rsimon mashqlardan ajrata biling.
8. Adabiy to'garaklarga qatnashing, ustozlar etagidan tuting, bi-ror musiqa asbobida musiqa chalishni o'rganing (bu ham muhim).
9. Mavzu doirangizni kengaytirishga harakat qiling.
10. Mavsumiy mavzularda yozishdan qoching.
11. Ko'nglingizga yoqmagan mashqlaringizdan voz kechishni o'rganing.
12. Samimiy, oz-u soz yozing.
13. Kutubxonalarga a'zo bo'ling, o'z shaxsiy kutubxonangizni tashkil eting.
14. Vaqtni qadrlang. O'git va maslahatlarga e'tiborsiz bo'lmang.
15. Mashqingizni qaysi kun, oy, yilda yozganingizni qayd etib borishni unutmang.

REJA HAQIDA

*L*jodda ko'p narsa rejaga bog'liq. To'g'ri, she'r — asar hech qa-chon reja asosida yozilmaydi. U kutilmaganda qalbdagi tug'iladi. Ilhom bilan dunyo yuzini ko'radi. So'ng „pardoz-andoz“ qilinadi. Bu o'rinda reja deb — o'ziga xos hisob-kitob, uzviylik, ma'lum tartibga rioya etish, niyat va matematikani tushunishingizni so'rayman.

Birorta she'r qoralab qolsam, uni kamida 6 oy, yo'qsa 1 yilgacha hech qaysi gazeta yoki jurnalga bermayman. Mashqni har oyda bir-ikki marta ko'zdan kechirib, u yer bu yerini tuzataman. Cho'zilib ketgandek tuyulsa, qisqartirish payida bo'laman. Shunday hollar ham bo'ladiki, satrlarni o'zgartira-o'zgartira she'rning yana o'sha — ilk variantiga qaytib kelaman. Gohida voz kechib, tashlab yubormoqchi bo'lgan she'rimga 2—3 ta o'zgartirish kiritib, uni yangidan „yaxshi“ ko'rib qolaman va „yaxshiyam yirtib, tashlab yubormaganim“, deb quvonaman. Ba'zida yillar davomida asrab-ardoqlab kelgan she'rim kutilmaganda o'zimga yoqmay qoladi va bahridan o'taman.

Reja haqida so'zlayotgan edim. Badiiy asarlar bilan tanishishni to'g'ri yo'lga qo'ying va muntazam ravishda tanishib boring.

Kitoblarni bir emas, kamida besh martadan o'qing. Mutolaa daf-tarini yuriting. Asarning nimasi yoqdi, nimasi yoqmadi, borini yozib boring. Ana shunda adabiyot borasida „uyda o'tirib ham ko'chani ko'ra oladigan“ bo'lasiz.

Qisqasi, rejali ravishda o'qish-uqishdan tolming! O'rganishdan charchamang. Bularning bari bir kuni albatta o'z mevasini beradi.

SO'ZNING TA'MI

*Y*aqinda Yoshlar telekanalida O'zbekiston xalq shoiri Jamol Kamol kitob mutolaasi haqida so'zlab, kitobning televizor va kompyuterdan farqli jihatlarini kichkintoylarga sodda misollar orqali tushuntirib berdi. Ustoz televizor va kompyuter ishqibozlarini stadionda futbol tomosha qilib o'tirganlarga, kitobsevar bolalarni esa aynan futbol o'ynayotgan o'yinchilarga qiyosladi. „Kitobxon mutolaa jarayonida asar qahramonlari bilan birga yashaydi, yonma-yon yuradi, asar ichiga kirib, so'zning mazasini his etadi“, dedi pirovardida shoirimiz.

Ajabo, so'zning ham mazasi, ta'mi bo'ladimi? U axir non emas-ku... yeyilsa, yoki choy kabi ichilsa? Hatto so'zni ko'rib ham bo'l-maydi-ku? Shoirimizning bu qiyosi menga manzur bo'ldi. Qiyosni qanday tushunganimni hozir sizga so'zlab beraman.

Faraz qiling, yaqin o'rtog'ingiz sizdan qarzga pul olgan. Siz esa, deylik, pulni onangizning beshik to'yiga atab yig'ib qo'yan jamg'armasidan hech kimdan so'ramay olgansiz. Do'stingiz pulni qaytarib bera olmayapti. Onangiz esa ertalab bozorga borishi kerak.

Ahvolingiz o'ta chatoq. Qanday qilib bo'lsa ham pulni olib kelish kerak. Demak, maqsadingiz aniq. Do'stingizning uyiga borib nima deysiz? Gapingizni istasangiz, istamasangiz miyada oldindan pishitib olasiz. Siz shubhasiz chorasiz ahvolingizni eng ta'sirli, aniq-tiniq so'zlar bilan ifodalaysiz. „Endi onamning ko'ziga qanday qarayman?“ degan gapdan „onam bilsa, boshimda yong'oq chaqadi“ degan gapingiz do'stingizga ancha kuchli ta'sir qiladi.

So'zning „ta'mi“, ta'sir kuchi o'zgarayotganini payqayapsizmi?

She'r degani ham shunday gap. Ko'ngildagi dardni, quvonchni, fikrni o'quvchiga chiroyli, ta'sirchan, „mazali“, „ta'mli“ so'zlar orqali ifoda etishdir. Bu so'zlarda yolg'on, lof, oshirib yuborish bo'lishi tabiiy. Chunki tashbehlarisiz she'r she'r bo'lmaydi. So'z ta'mini his etish degani, nazarimda shu. „Toshkent“ degan so'zdan „Ona Toshkent“ so'zlari ancha ta'sirchan. „Ona Toshkentim“ iborasi yanada shirali. „Toshkentim onam“ iborasi esa undan ham ko'ngilga yaqin, yoqimli.

So'zni did bilan tanlab, ishlata bilsangiz nutqingiz ham, mashqingiz ham ravon, go'zal va ta'sirchan chiqadi. Bu fikrimni quyidagi misoldan uqib olishingiz mumkin.

Deylik, „Tong“ haqida shunday satrlarni to'qidik:

*Quyosh osmonga chiqdi,
Qushlar sayray boshladi.
Teraklar tebranishdi,
Gullar ko'zin yoshladi.*

Mana shu „to'rtlik“ni, ya'ni fikrni ko'ngilga yaqinlashtirish uchun oddiy so'zlarni (shu o'rin uchun) „ta'mli“ so'zlarga almashtiramiz. Masalan, mana bunday:

*Quyosh kuldi osmonda
Qushlar kuylay boshladi.
Qarsak chaldi teraklar,
Gullar ko'zin yoshladi.*

E'tibor bergan bo'lsangiz, „mashqimiz“ga ancha rang, shira kirdi. Bu mashqda birgina holat — gullarning nega yig'layotgani aytilmagan. Endi buning sababini „to'qib“, mashqni yakunlab qo'ysak ham bo'ladi. Masalan, mana bunday:

*Gullar ona quyoshning
Zamindagi bolasi.
Yig'lashganin boisi,
Sog'inishgan onasin...*

So'zning mazasi, ta'mini his qilish har kimning o'zida qolgan. Siz qancha ko'p badiiy kitob o'qisangiz, she'r va qo'shiqlar yod olsangiz, obrazli aytganda, so'zlar ummonida suzsangiz, shuncha tez va ko'p so'zlarning „ta'mi“ni his qilasz, ta'sir kuchini payqaysiz. Ijodda bunday xislat egasi bo'lish katta baxt.

SHE'RIY SHAKLLAR

1987-yili bolalar shoiri va tarjimon, dramaturg Hamza Imonberdiyevning xonadoniga ilk bor mehmon bo'lib borganman. O'sha kezlarda „Yulduzcha“ nomidagi bolalar nashriyoti (bugungi Cho'lpon nomidagi NMIU) endi tashkil etilib, men shoir bilan birga ishlay boshlagan edim. Birinchi kitobcham chop etiladigan bo'lib, unga muharrirlik qilish Hamza akaga topshirildi. Qo'lyozmamni diqqat bilan ko'zdan kechirib nashrga tayyorlashni rejalashtirgan shoir meni uyiga taklif qildi.

She'rlarni allamahalgacha tahrir qildik, bo'shroq tuyulgan o'rinlarini qayta ishladik, qisqartirdik. Ustozim bor kamchiliklarimni ayamay yuzimga aytdi:

— Kam kitob o'qigansan, she'rlaring inkubatordan chiqqan jo'jalarday bir xil: hammasi 7 yo 9 bo'g'inli. Boshqa vaznlar ham bor-ku. 9 ga 7 yoki 7 ga 5 bo'g'inli qo'shma vaznlar bor, 7+7+7+5 li erkin vaznlar ham bor (bu she'rning har uch qatori 7, to'rtinchi qatori 5 bo'g'indan iborat degani).

Bir-ikkita she'rning shaklini o'zgartirgan edik, satrlar ancha ravon, jarangdor bo'lib qoldi.

Navbat qofiyalarimga keldi. Ism qofiyalarim ko'p ekan, bu ham Hamza akamning nazaridan chetda qolmadi:

— Sen bu hunaringni tashla, yozsang, tuzuk yoz. Shu ham ishmi, qo'zichoq — Uzoq, xo'roz — O'roz, gap — Rajab...

Bir xilda yozaversang, o'quvchini o'zingdan bezdirib qo'yasan — she'ringni o'qimay qo'yadi.

— Men ism ko'proq yozilsa, bolalar qiziqib o'qishadi degandim-da, — dedim o'zimni oqlab.

Ijod borasidagi suhbatimiz aylanib-aylanib she'riy shakllarga kelib taqaldi.

— Bizgacha hamma shakllar kashf etilib bo'lingan shekilli. Mumtoz adabiyotimizning o'zida qancha, — degandi o'shanda Hamza akam negadir bir so'lish olib. — O'zim ham shu narsada oqsayman. Ko'p o'qishimiz kerak, juda ko'p.

Yarim kechagacha davom etgan guringimiz menda unutilmas taassurot qoldirdi. Ijodga yanada mas'uliyat bilan yondashishim kerakligi ayonlashdi. Shundan so'ng she'rlarimning mazmuniga mos shakllar izlay boshladim.

Bir kuni xayolimga bolalikda o'ynagan o'yinlarimizdan biri lop etib kelib qoldi: bir sinfdoshim partamga uchta katakcha chizilgan varaqni qo'yib, katakchalar ichiga „Sobir“ deb yozib berishimni so'ragandi. „Sobir“ so'zi beshta harfdan iborat, katakchalar uchta bo'lsa... Buning esi joyidami, dedim ichimda. Epini qila olmagandim,

o'zi katakchalarni

s	o	l
---	---	---

 ko'rinishida to'ldirdi.

Qoyil deb yubordim buni ko'rib... Keyinchalik, 1972-yili polyak shoirlarining rus tilida nashr etilgan she'rlarini o'qib, shu ko'rinishdagi bir-ikkita satrni uchratdim va raqamli she'rlar yozishga kirishdim. Ancha-muncha so'zlarimizda raqam elementi bor ekan: masalan, to'rtko'z, Oltiariq, Oltinoy, beshik va hokazo. Bu kabi so'zlarning bari shu turkumdagi she'rlarimdan joy oldi.

Bir shakl ikkinchi shaklni izlashimga turtki bo'ldi. Bir kuni Tohir Qahhorning turkum she'rlarini o'qib qoldim. Sarlavhalar she'rlarning oxirida qo'yilgan edi. Turkumni shoir *Ost sarlavhali she'rlar* deb nomlagandi.

Bundan ilhom oldim. O'ylab ko'rsam, ba'zi so'zlarimiz chapdan o'ngga o'qisak bir ma'noni, o'ngdan chapga o'qisak, ikkinchi ma'noni berar ekan.

Masalan, „kalit“ so'zini teskarisiga „tilak“ deb o'qiymiz. Ana shunday so'zlar *teskari sarlavhali she'rlar* yozishimga turtki bo'ldi.

Keyinroq „Xato she'rlar“ (bunda she'r qiziqarli chiqishi uchun so'z atayin xato, teskari ma'noda qo'llaniladi), „Rasmdan she'riy saboqlar“ (satrlar bilan birga rasm elementlaridan foydalaniladi), „Ismli she'rlar“, „Adabiy topishmoqlar“ kabi turkumlarni yozdim.

Shaklni-ku topish mumkin. Biroq o'sha shaklga mos mazmuni she'rga solish ancha murakkab. Qo'l o'rganguncha ko'p ter to'kishga to'g'ri keldi. Ba'zida topgan shaklingga mos she'rni yillar davomida ham yozolmaysan.

Men, masalan, bir hafta ichida „*Qisqartma topishmoqlar*“ yozdim. Biroq bitta „*Qo'shaloq she'r*“ yozishga qariyb uch yil unnadim. Shunday mashqlarimdan birini e'tiboringizga havola etaman. U sizga yoqsa, izlanishlarim bekor ketmagan bo'ladi.

Uch o'g'il va chaqaloq

(*Qo'shaloq she'r*)

OYIM menga jilmayib dedi:

— *Uyimizga KELSA gar mehmon,*

Kirmasidan turib ESHIKDAN

Huzuriga chopib chiq shodon.

Quloq solib UKAM bu gapga

KULAR fikrin aylab jamuljam:

— *Salom bersin unda BESHIKDAN*

Bizga o'xshab chaqaloq Nor ham!

Shoir do'stlarimda ham shu kabi ijodiy tajribalar anchagina. Dilshod Rajab, Yahyo Tog'a, Faxriyor, Isroil Subhonlar ijodida bunday tajribalarni ko'p uchratganman.

Isroil Subhonning mana bu she'rini xoh eniga o'qing, xoh bo'yiga o'qing — bir xil chiqadi:

Yuzing	goho	oy	misoli
Goho	mutlaq	qiyosi	yo'q
Oy	qiyosi	ko'p	adosi
Misoli	yo'q	adosi	yo'q

Ha, she'r haqiqatan mo'jiza! Bu mo'jizani his etish, ko'rish baxti barchamizga nasib etsin.

IJODKOR DO‘STLARIM

Bolalar she‘riyati deb nomlanuvchi muattar bo‘stonga sayohatimiz yana ham mazmunli, qiziqarli va yodda qolarli o‘tishi uchun sizni ijodkor do‘stlarimning qalb „qozoni“da pishgan ayrim she‘rlari bilan yaqindan tanishtiraman. Bu she‘rlarning aksariyati samimiyligi, kitobiylikdan xoliligi va o‘ziga xosligi bilan meni maftun etgan. Ular bilan tanishsangiz, mazmun bilan shaklning bir-biriga nihoyatda mosligiga to‘la ishonch hosil qilasiz.

Qo‘limda gurlanlik iste‘dodli bolalar shoiri Sodiqjon Inoyatovning ikki kitobchasi. Ulardan biri „Omon bo‘lsa do‘stlarim“, ikkinchisi „Yorug‘ kunlar“ deb ataladi. Birinchi kitobcha 1995-yili shoir Hamza Imonberdiyev, ikkinchi kitobcha 1998-yili mening muharririligimda nashrdan chiqqan.

She‘rni hikoya tarzida so‘zlab berish odobdan sanalmasa-da, ma‘lumot uchun Sodiqjon akaning nimalar haqida yozganini aytib o‘taman. Shoir qishning so‘nggi kunlari haqidagi she‘rida pana-pana joylarda maysalarning quyoshni sog‘inib bosh ko‘tarishayotganini, osmonda oftobning sasi — ya‘ni nurlari jaranglayotganini chizadi. Manzara juda chiroyli! Yana bir she‘rida hasharga borgan bolalarining bog‘da yer chopib, mehnat qilish o‘rniga, dovuchcha terishga tushib ketishgani, tushlik paytida, „ovqatga kelinglar-ov“ — deb chaqirishganda, uyalib qolganliklari hajvgga olingan.

Lola ismli qizni ko‘rganda she‘r qahramonining akasi nima uchun uni „siz“lab, duduqlanib qolishi sababini shu kitobcha qo‘lingizga tushsa, „Qo‘shni qiz“ sarlavhali she‘rni o‘qib bilib olasiz.

O‘zingizga ma‘lum, hayot faqat o‘yin-kulgi va tomoshadan iborat emas. Ming afsuski, inson hayoti davomida yo‘qotishlar ham bo‘lib turadi. „Yo‘qotish“ sarlavhali she‘rida shoir onasi olamdan o‘tgan bolakaylarning ruhiy holatlarini ko‘zida yosh bilan tasvirlaydi: Kun, hafta o‘tgani sari bolalar onalarini sog‘inishadi, bog‘chaga boradigan bolakay esa har sahar akasiga: — Men bog‘chadan qaytgunimcha oyim uyimizga kelsin, deyishini qo‘ymaydi.

Bunday ta‘sirchan, tarbiyaviy ahamiyati katta she‘rlar shoirning „Yorug‘ kunlar“ nomli kitobchasida ham talaygina.

Farg‘onalik ijodkor Ma‘mur Qahhorning ham shu kungacha ikkita

kitobchasi chop etilgan. Bular „Kulib tursinlar doim“ (1987- yilda, Habib Rahmat bilan birgalikda) va „Sehrli so‘z“ (1993- yilda).

Shoirning birinchi kitobchasiga, asosan, parranda va darrandalarning hayotidan hikoya qiluvchi jaji va quvnoq she‘rlar kiritilgan. Burgut, baliqcha, zebra, mingoyoq, tuyaqush, xo‘roz, kakku, echki, begemot, sirk sherlari haqidagi she‘rlarni, Bo‘ri, Tulki, Fil, Jirafa, Ayiq, Quyon va Kenguruning antiqa futbol o‘ynagani haqidagi alohida quvnoq hangomani o‘qisangiz, ular bir umrga yodingizda qolishiga ishonaman.

Ma‘mur Qahhor bir she‘rida tuya o‘zini tog‘ga qarindosh deb hisoblaganini (o‘rkachi tog‘ga o‘xshash-da), yana bir she‘rida quyon o‘z soyasidan cho‘chib, tinmasdan yugurganini, boshqa bir mashqida kapalak har bitta gul bilan so‘zlashib, ko‘ngliga yaqin do‘st izlaganini yozadi.

Kuchuk bolalari bilan qanday voqea ro‘y berganini ushbu she‘rni o‘qib bilib olasiz. Qanday xulosa chiqarish o‘zingizga havola.

Kuchuk bolalari

Bilasizmi,

Bilasizmi.

Kuchugimiz bolaladi.

Siz tasavvur qilasizmi,

Qanday shirin bolalari.

Akam Tolib,

Qopga solib,

— Cho‘ktiraman soyga, — dedi.

— Nega kerak shuncha kuchuk

Katalakdek joyga, — dedi.

Biz qo‘ymadik,

Biz yig‘ladik.

Aytib berdik buvimizga.

„Qopni qayga berkitdingiz“? —

O‘qrayadi Tolib bizga.

Biz aytamiz

Bitta-bitta

Olib ketsin do‘stlar bari.

Cho‘ktirmoq-chun tug‘ilmagan

Axir kuchuk bolalari...

Ma‘mur Qahhorning „Sehrli so‘z“ nomli ikkinchi kitobchasidagi she‘rlar ham o‘qishli, qiziqarli, qisqa va o‘ynoqi. (Kezi kelganda aytib o‘tay, bu kitobchalarning dunyoga kelishida, marhum shoir Hamza Imonberdiyevning mehnati katta bo‘lgan). Eng samimiy she‘r shubhasiz „Oqshomda“dir. She‘rni o‘qib uka va singillaringizga mehringiz yanada tovlanib ketsa, bilingki, bu shoirning so‘zi, haqiqatan ham „sehrli“ ekanida.

Oqshomda

*Oqshom chog'i ayvonda
Yotardik, singlim Dildor
So'rab qoldi: „Osmonda
Ayting, necha yulduz bor?“*

*So'ng javobim kutmayoq
Boshladi u sanashni.*

*Yigirmaga yetmayoq
Uch-to'rt bora adashdi.*

*„Uf“ dedi-yu burdi lab
Uyqu bosdi, menimcha.
— Sanarman,— deb ertalab
Uxlab qoldi singilcham.*

Aziz bolalar! Men sizlarga yana Dilshod Rajab, Ne'mat Dushayev, Yusuf Miryusufzoda, Qo'zi Ismoil, Zafar Isomiddinov, Xudoyberdi Komilov, Kavsar Turdiyeva, Muqimjon Qodirov va Rustam Nazarlarning kitobchalariga kirgan asarlar haqida ham so'zlab bersam degandim.

Shunday qilsam, she'riyat olamiga sayohatimiz cho'zilib ketar ekan. Buning ustiga sizning dars tayyorlashga ajratadigan vaqtingizni ham olar ekanman.

Yaxshisi, bu shoirlarning „Otamning bog'i“, „Kim zo'r“, „Uyimizda quyosh bor“, „Balli, bolakay“, „Qush bo'lib uchgan ona“, „Tort polvon“, „Yerdagi quyosh“ kabi jajji, rang-barang kitobchalarini maktab kutubxonasidan olib, darsdan bo'sh vaqtlaringizda diqqat bilan o'qib chiqing. Ishonchim komilki, bir olam zavq olasiz.

Ular sizning bugungi o'zbek bolalar she'riyati haqidagi tasavvur va tushunchalaringizni butunlay o'zgartirib, she'r, adabiyotga bo'lgan havas va ishtiyoqingizni yanada alangalatib yuboradi.

Mana, o'shanday kitobchalardan olingan ayrim namunalar:

Birinchi sinfda

*Qanday joyga keldim, voh
Aqlim bovar qilmaydi.
Darsga kirgan muallim
Hech narsani bilmaydi.*

*Doskaga tortib chiziq,
Halqa bilan o'radi.
Keyin tushunmay bizdan
— Bu nima? — deb so'radi.*

Nurillo Oston

Suzishni o'rganay

*To'lib oqqan anhorga
Tushib ketdi paqirim.*

*Uni izlashib yubor.
— Bekormasman,
Sulaymon,
Hozir borib uxlayman.*

Ne'mat Dushayev

Momaqaldirroqqa

*Gumburlaysan buncha ham
Nima kelar qo'lingdan?
Po'pisangdan qo'rqmaymiz,
O't-e, qolma yo'lingdan.*

*Barcha shovqin-suroning
Darrov o'tib ketadi.
Kuching faqat bulutni
Yig'latishga yetadi!*

Qo'zi Ismoil

JONIMNING SURATLARI

(Adabiy qaydlar)

* * *

Ijodkor olimga ham, g'avvosga ham, zargarga ham o'xshaydi. U shu ma'noda olimki, yuragini taniganidan boshlab umr bo'yi o'z qalbini tadbiiq etadi, o'rganadi. Shu ma'noda g'avvoski, qalbining tub-tublarida yashirinib yotgan fikr va tuyg'u „dur“larini qog'oz yuziga olib chiqadi va olib chiqqan onidan boshlab so'z tarashlovchi usta — so'z zargariga aylanadi.

* * *

Shoir va she'riyatni olam ichra olam deb ham atash mumkin.

* * *

Ijodkorning u matbuotda u asarim, bu vaqtli matbuot nashrida bu asarim chop etilib turibdi, deb o'zini ovutishi har qalay aqldan emas. Qalamkash ko'proq izlanib, ko'proq ijod bilan mashg'ul bo'lmog'i

lozim. Chop ettirishga gazeta ham, jurnal ham, vaqt ham istagancha topiladi.

* * *

Ba'zi adiblar shunday asarlar yaratadilarki, o'qimay g'ofil qolganingdan uyalib ketasan.

* * *

Tog'dek mustahkam FIKR ham zamon zayli-yu vaqt mayli tu-fayli shamdek erib, kuchdan qoladi. Fursat, ya'ni oliy hakam — VAQT hatto mahoratga ham soya sola oladi. Nazarimda ijodda, avvalo, IFODA — OVOZ o'ziga xos bo'lishi kerak. Mana shu narsa asarning jon ozig'i bo'lsa ehtimol?

* * *

„Xabar“ degan so'z bor, „bo'y“ degan so'z bor. Shu ikki so'zni yanada jozibali, hayratli ko'rinishga keltirish mumkin. Qanday qilib deysizmi? Buning yo'li juda oson. Siz bu so'zlarni „xushxabar“, „xushbo'y“ deb o'qisangiz bas, manzara butunlay boshqacha tus oladi. Shoirlilik ham shu — so'zga, so'z orqali fikrga jilva berishdir.

* * *

Miltiq otilsa-yu o'q nishonga borib tegmasa, ayb miltiqda emas, otuvchida bo'ladi. Shuningdek, kitob yozilsa-yu o'quvchi ko'nglidan joy ola bilmasa, bunga o'quvchi emas, aksincha, muallif sababchi bo'ladi.

* * *

O'zbek bolalar she'riyati nazarimda ochilayotgan qo'riqqa o'xshaydi. (Bosib o'tilgan bir-bir yarim asr tarix oldida nima degan gap.) Quddus Muhammadiy, Ilyos Muslim, Tolib Yo'ldosh, Po'lat Mo'min kabi otaxon ijodkorlarimiz o'z asarlari misolida qo'riqning qay tomonda ekanini „ko'rsatib“ bergan bo'lsalar, Sulton Jo'ra, Zafar Diyor, Qudrat Hikmatlar o'sha yerlarga ilk bor urug' qadagan ijodkorlar sirasiga kiradilar. Anvar Obidjon, Tursunboy Adashboyev kabi shoirlar bu yerlardan qanday hosil olish lozimligini ko'rsatib berganlardandir.

* * *

She'rlarim ko'ngil atalmish bog'imning mevalaridir.

* * *

She'rning asosi fikr. Uni shoirning yuragiga Yaratgan soladi.
Niyat, yozish shoirdandir.

* * *

Yaxshi shoir asalariga o'xshaydi. Asalari bolni millionlab gul-
g'unchalardan to'plaganidek, shoir ham o'nlab, yuzlab asarlarni
o'qib, hayotni o'rganib, kuzatib asar yaratadi.

* * *

Bolalar shoirlarining aytadigan so'zining mazasi kamida sutning
mazasiga, she'rining „kaloriyasi“ qaymoqning kaloriyasiga teng
bo'lishi kerak.

* * *

Yozib bir quvonaman, yozganlarimni yirtib, tashlab yuborib, bir
quvonaman. Shoirlik degani balki shudir.

* * *

Bolalar she'riyatidan kattalar she'riyatining isi kelib turishini
tabriklash kerak.

* * *

Shoirlik ba'zan yozmaslikka ham o'xshab ketadi.

* * *

Adabiyotni quyoshga, shoir va yozuvchilarni uning atrofida
aylanuvchi sayyoralarga o'xshataman. Ular safida bolalar adiblarining
tezroq ko'payishini istayman.

* * *

Shoir o'z ko'nglini odamlar diliga so'z rishtasi orqali bog'lovchi
insondir.

* * *

Yaxshi kitob ruhni poklaydigan malhamdir.

* * *

Ajoyib asarlar ajoyib ijodkorlarning umrlari hisobiga dunyo yuzini ko'radi. Bunday asarlarni asrash, avaylash va qadrlash kerak. Ijodkorini ham.

* * *

Gugurt cho'pining alanga olishiga bitta uchqun kifoya qilganidek, bittagina yaxshi asar ham yaxshi kitoblar yozilishi uchun sabab bo'la oladi.

* * *

Shoirni shoir tanisa yaxshi, el tanisa undan ham soz!

* * *

Dam yemagan oshni yeb bo'lmaganidek, tuzukkina qalami bor ijodkorlarning asarlarini shundog'icha — tahrirsiz chop etish mumkin emas.

* * *

Yaxshi kitobni bellashuvni g'alaba bilan yakunlagan futbol jamoasiga o'xshataman. O'yin garchi g'alaba bilan tugagan bo'lsa-da, to'qson daqiqaning ma'lum soniyalarida o'yinchilar bir-birlarini tushunmay, sust, qo'pol, zerikarli o'yin ko'rsatganlari singari kitobda ham zavqsiz, juz'iy kamchiliklar mavjud bo'lgan o'rinlar uchrashi tabiiy. Bu kamchiliklar muallifning mahorati ortgani sari bartaraf bo'lib boraveradi.

* * *

Quvnoq asarning umri uzoq bo'ladi. Chunki quvnoqlik abadiydir.

* * *

She'rlarim — ruhimning islari, jonimning suvratlaridir.

* * *

Asarni tahrir qilish uchun ham ilhom kerak.

* * *

Eskirgan asar sovigan ovqatga o'xshaydi.

* * *

Qozonga tushgan masalliq dog' bo'lgan yog'da „cho'milgan“idek, shoirning yozajak satrlari ham hissiyot atalmish yog'ga bir-bir shimdirib olinishi shart. O'shanda o'quvchi asar ta'mini uzoq vaqt tuyib, sog'inib yuradi.

* * *

Bolalar shoirlarining asarlari bolalardek emas, Bolalikdek bo'lishi kerak. Bolalar o'sadilar, ulg'ayadilar. Bolalik esa qarish nimaligini bilmaydi.

* * *

O'zini hurmat qiladigan, adabiyotdagi o'rni uchun qayg'uradigan har bir ijodkor badiiy va badiiyatga doir asarlarni ko'zdan kechirib o'z vaqtida „hisob-kitob“ ishlarini o'tkazib borgani ma'qul.

* * *

Ijod olami sirli olam. Ijod sirlaridan biri shuki, qachon, qay paytda, qanday janr, qay mavzuda qanday asar yozishingni umuman bilmaysan. Yuraging bo'lsa, Umid bilan uraveradi...

* * *

Adabiyot shuhrat maydoni emas, adabiyot TASKIN bog'idir.

* * *

Yozish boshqa, yondashish boshqa.

* * *

Shunday badiiy kitoblar ham bo'ladiki, yigirma yilda besh varag'ini o'qib chiqishga ham na fursating bo'ladi, na qunting.

* * *

Odatda, yangi damlangan choy dam yeb, shamasi choynak tagiga cho'kishi uchun bir muddat tin oldirib qo'yiladi. Yangi yozilgan asar ham choy singari picha „tindirilsa“ hech qachon ziyon ko'rilmaydi.

* * *

She'r chaqaloqqa ham o'xshaydi. Chaqaloqning oyoqqa turib, tili chiqishiga ma'lum muddat kerak bo'lgani kabi she'r ham o'quvchi e'tiboriga havola etilguniga qadar pardozlanishi, tahrir qilinib, imkon qadar qisqartirilishi, his va aql mezonida qayta-qayta o'lchab ko'rinishi kerak.

* * *

Odamlarni kuldirish, „qitiq pati“ga tegish qiziqchilarning ishi. Shoirlarning yumushlari **KO'NGILLARNI UYG'OTISH**dir!

* * *

Ijodkorlarni oshpazlarga ham qiyos qilish mumkin. Oshpazlar taomlarini qozonda tayyorlasalar, ijodkorlar o'z asarlarini qalb „qozonlari“da pishiradilar.

* * *

Badiiy kitoblardan matn ko'chirish, ulardagi g'oya, mazmun, shakl va boshqa o'ziga xos unsurlarni yozib borish go'yo sutning yuzidan qaymog'ini suzib olib tanovul etishga, hozirlab qo'yishga o'xshaydi.

* * *

XX asr o'zbek she'riyatini diqqat bilan nazardan o'tkazsak, uning asr boshidan asr adog'i sari tobora tuyg'ulashib borganining guvohi bo'lamiz.

* * *

Boshqa biron-bir asarga almashtirishga ko'z qiymaydigan, doimo mehr va sog'inch bilan yodga olinadigan kitoblarni yaxshi kitoblar degim keladi.

* * *

Ba'zi qalam ahllarining o'z ijodlariga o'zlari beradigan baholari samokat minib yurgan kichkintoylarning katta ko'chada mototsiklni boshqarib boryapmiz, degan xom xayollariga o'xshaydi.

* * *

Yozishni bilgan shoir emas, nimani, qanday yozishni bilgan shoir.

* * *

She'r degani nima? Bu savolga ehtimol umrim bo'yi aniq javobni topa olmasman.

Ammo uning nimadan yaralishini bilaman. Hech shubha yo'qki, u Mehrdan BUNYOD bo'ladi.

* * *

She'rning xasta qo'shiq bo'lgandan ko'ra, umri uzoq bo'lgani yaxshi.

* * *

Ijodkorning umriga umr, yoshiga yosh qo'shilgan sari qalbidan sizib chiquvchi satrlari bamisoli bo'yga yetgan qizdek oqi oq, qizili qizilga ajralib (yetilib), dunyo yuzini ko'raverar ekan.

* * *

Ezgulikka yo'g'rilgan, mantiqqa asoslangan, ko'ngil ishongan „yolg'on“ — tashbehlarining yozma yig'indisi Adabiyotdir.

* * *

Oz-u soz yozish kerak.

* * *

She'r nima? She'r — hayrat,

She'r nima? She'r — ishq.

She'r — sehr, mo'jiza,

She'r — orzu, hushdir.

Ko'ngil ayvonida patin taragan

Jannat islaridan yaralgan qushdir!

* * *

Asarlar, fikrimcha, o'ziga xos iste'dodli shaxslarning borliq va yo'qlik — ikki dunyo va dunyo orasi haqidagi shaxsiy qarashlari, nuqtayi nazarlari, fikr-mulohazalari, muqoyasalarining betakror talqin va uslubdagi, tuyg'ularga yo'g'rilgan badiiy yozma bayonlaridir.

* * *

She'r mening uchun yetdim deganda yetilmaydigan, tutdim deganda tutilmaydigan qo'l.

* * *

O'qish kerak, muntazam o'qish kerak, ana shunda shoir qoni qaynab, oqib turadi. Mutolaani to'xtatish men uchun bir joyda muzga o'xshab qotib qolish demak.

* * *

Tomoshabin ko'zboylag'ichning hunarlaridan qanchalar hayratga tushsa, o'quvchi ham shoir ijodidan shunchalar hayratlanishi lozim. O'sha hayratni yuzaga keltira oladigan qalamkashgina haqiqiy ijodkor hisoblanadi.

* * *

Kitob mutolaa qilish suratga tushishga, undan ko'chirmalar olish esa o'sha suratni qo'lga kiritishga o'xshaydi.

* * *

So'z kichkina bo'lsa ham soyasi katta. So'zning soyasi hatto butun bir kitobga tushishi mumkin.

* * *

Yaxshi shoirlar ham vafot etadilar, biroq yaxshi kitoblar hech qachon o'lim nimaligini bilmaydi.

* * *

Shunday she'rlar yozish kerakki, ular boshqa shoirlarning asarlari oldida „yelka qisib“ qolmasin.

* * *

Peshanalariga kelajakning buyuk shoirlari bo'lishdek baxt bitgan yosh do'stlarim, ijodimizni davr, zamon ko'zi bilan o'qinglar, kuza-tinglar. Ana shunda manzillaringiz bexatar bo'ladi...

* * *

Hazrat Navoiy va Bobur tavalludiga bag'ishlangan tadbirda qat-nashdim. Ma'ruzalarni 2 soatcha eshitdim. Xulosam shu bo'ldiki, 45 yoshga kirib ham na Navoiydan, na-da Boburdan hech narsa bilmas ekanman! Qayta-qayta o'qib uqishim kerak ekan bu allomalarning asarlarini. Shunda... yozganlarim ko'zimga g'aribdan g'arib ko'rindi. Nafaqat yozganlarim, o'zim ham...

* * *

Ba'zi asarlarni o'qib kuchingga kuch qo'shilganini sezasan, ba'zilarini o'qib mading quriydi.

* * *

Shoirlikka o'qitadigan maktab yo'q, biroq o'qib-o'rganishga ar-zigulik saboqlar ko'p.

* * *

Ijodkor nimaga ko'proq e'tibor berishi kerak degan savolga 35 yoshimda shunday javob bergan ekanman: „Menimcha, u, avvalo, so'zni his etishi kerak. So'zni his etish qalamkash zimmasiga mas'u-liyat yuklaydi. Mas'uliyat uni o'z mahoratini oshirishga undaydi. O'qish, uqish, o'rganish, xulosa chiqarish, fikr yuritish — izlanish, demak“.

* * *

...Ba'zilar hatto qahraton qishda ham sochini qirtishlatib oldirib yuradilar. Ijodkorlar ham o'z kasb-korlariga „yopishib“ olmasdan, boshqa tizim, boshqa sohalarda ham vaqt-vaqti bilan xizmat qilsalar, qishda soch oldirgan odamlar kabi „issiq-sovuq“ni yaxshi his etadigan bo'ladilar. Tog' uzoqdan tiniq ko'rinadi deganlaridek, boshqa kasb, boshqa hunar, boshqa soha kishilariga ham adabiyot, ijod ahlining ijodi, turish-turmushi aniq ko'rinadi. Ular fikriga suyangan ijodkor-ning o'ziga o'zi beradigan bahosi haqiqatga yaqinroq bo'ladi.

Go'yo

*U kitobga qarayman, bu kitobga qarayman,
Allanelar yangidek ko'rina boshlar ko'zga.
Men shu taxlit go'yoki, dam, hordiq olgan bo'lib,
O'zimni botirib... yo'q, bulay boshlayman So'zga!*

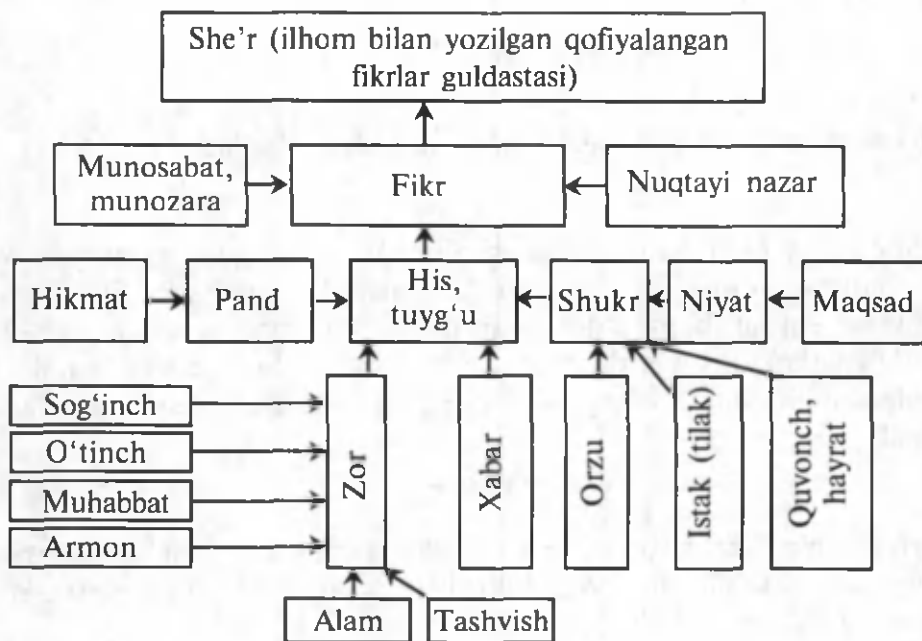
Yaratgan so'z „tog'lari“ emas, asarlar qoldirishni nasib etsa qani edi...

*Dunyoda shoirdan buyuk sayyoh yo'q,
Ko'ngil ko'chalarin kezib tinmas u...*

She'rlarim

*Jonimga jondek aziz,
Kattami, kichik bari —
Ular mening sevinchim —
Ko'nglimning bayramlari!*

She'rning „tuzilishi“

E'tirof

*She'r — ko'ngil darmoni, yurak malhami,
Tobli-yu tobsizga birdayin kerak.
Ko'zingga qancha ko'p surkasang uni,
Osmonda shuncha ko'p sayr etar Yurak!*

Fikrlar

*Ming xil qushlar uchib kelarlar,
Ming xil qushlar uchib ketarlar.
Ming xil qushlar — ming xil fikrlar
Mening mushtdek, toshdek boshimga!*

* * *

Ikkita dastxat men uchun nihoyatda qadrli.

Biri Anvar Obidjonning dastxati, ikkinchisi Tursunboy Adashboyevning. Ustoz Anvar aka bir kitobini menga sovg'a qilib: „Bolalar she'riyatining umid yulduzi — Abdurahmonga“, deb yozdilar. Ustoz Tursunboy aka o'z kitoblariga: „Yomon yozishga haqqingiz yo'q“, degan satrni bitdilar.

* * *

She'rlar suyumli bo'lishi kerak. Ular qanchalik suyumli bo'lsa, dastalanadigan kitoblar shunchalar o'qishli bo'ladi.

* * *

She'rning chin bahosini berishning bitta sinalgan, ishonchli yo'li bor: buning uchun satrlar gap ko'rinishida yozib chiqiladi. Gap shaklidagi satrlar ham o'quvchini hayrat, hayajonga solsa, asar haqiqiy hisoblanadi. Agarda aksi bo'lsa, she'r she'r emas, balki qachonlardir, kimlardir aytgan fikrlarning qofiyali qaytarig'i bo'lib chiqadi.

* * *

Hech bir fikr xayolga o'z-o'zidan kelmaydi. Har biriga biror holat, turtki sabab bo'ladi. Fikrni (avvalroq niyatni) ijodkorning qalbiga Yaratgan soladi.

MUNDARIJA

Vatan	4
Ona tilim	4
Yurt posboni	4
Toshkentim	5
Ozod yurtning Ozodbeklari	5
Bolalik	6
Ismim haqida she'r	6
Sinfdoshim	7
Duo	8
Kitobsevar	8
Navoiylik bolalar	9
Metroda	9
Zardo'ppi	10
Qayerdasiz, do'stlarim?	11
Beshigim	11
Dugonalar	11
G'aroyib avtobus	11
Erkatoy	12
„Chol“ bola	12
Qay biri	12
O'z ishining ustasi	12
Maqtanchoq	13
„Kasalmand“	13
„Arazchi“	14
Toshpo'lat	14
„Nozik odamlar“	15
Qitmir	16
Maqtov qursin-a	16
Ishqiboz	16
Chala ish haqida she'r	17
Havaskor suratchi	18
Shahob	19
Tshoyna	19
Xo'jako'rsin	20
Yulduzoyniing kulchasi	21
Jo'n savolga jo'n javob	21
Kim zo'r	22
Tojiboyev	22

Xayolparast	23
Qiyin hisob	24
Nodonlik	24
Ehtiyot bo'l.....	25
Dadamning „ko‘zyosh“lari	26
Mening akam	26
Norning orzusi	27
Hamdam	27
Yo‘li bor	28
Bolalar va bulutlar	29
Qushlar	29
Varrak qo‘shig‘i	29
Ko‘klam sog‘inchi	29
Anorlar	30
„Mehmon“ ko‘chatlar	30
Xonqizi	30
Musicha	31
Bulut	31
Tabiat qo‘ynida dars	31
Chivin	32
Pashshalar e‘tirozi	33
Hakka	33
O‘g‘rigina hakkajon	33
Tabiat alifbosi.....	34
Qish elchisi	39
Qish kechasi	39
Qorqiz	39
Qalpoqcha	40
Qor sog‘inchi	40
G‘alati jumboq.....	41
Uch o‘g‘il va chaqaloq	41
O‘rtog‘im	42
G‘aroyib sovg‘a	42
„Oshiqlar va ma‘shuqlar“	43
Jonli savatcha.....	44
Turobning taklifi.....	46
To‘rt oyoqli bo‘lsa edi	46
Tasavvur	47
Ko‘lmak suv	47
Topishmoq	47

Bizning Xo'ja.....	48
„Romanist“	48
„Yangilik“	48
Dam olsin-da	49
Tavsiyanoma	49
Oy va yulduzlar	49
G'ozim	50
Oytaqirda oy yotar	50
Ikki degani, puxta degani	50
Mart oyi	50
Quyov bilan eshak	51
Notanish aka-uka	51
Bo'taloq	52
Toychoq'im	52
Sanoq	52
Qarg'aning o'tinchi	53
Ukam tush ko'rgan emish	53
Mushuk nega yig'layapti	54
9	54
Qutlug' ostona	56
Tanishuv yoki she'riyatga sayohat	57
Havasda gap ko'p	58
Bolalikdagi qiziqishlarim	59
„Alifbe“ bayrami	60
Ikkinchi hayajon	61
Kunlardan bir kuni	63
She'r qanday yoziladi?	63
She'r yo'li	66
Qalb qo'shig'i.....	69
Ustozlarim	70
Mahorat maktabi	72
Yoshlikda o'qigan kitoblarim	74
Sevimli shoirlarim	75
Reja haqida	80
So'zning ta'mi	81
She'riy shakllar	83
Ijodkor do'stlarim	86
Jonimning suratlari	90

84 (50') 7 Akbar Abdurahmon
A 40 G'aroyib avtobus [Matn]: (she'rlar, tarjimalar)
A. Akbar. — Toshkent: «O'qituvchi», 2012. — 104 b.

ISBN 978-9943-02-510-3

УДК: 821.512.133 — 1
КБК 84(50')7

ABDURAHMON AKBAR

G'aroyib avtobus

*She'rlar, topishmoqlar, tarjimalar,
yosh qalamkashlarga adabiy saboqlar*

*„O'qituvchi“ nashriyot-matbaa ijodiy uyi
Toshkent — 2012*

Muharrir *F. Qosimova*
Badiiy muharrir *B. Ibragimov*
Texnik muharrir *E. Stepanova*
Kompyuterda sahifalovchi *F. Sodiqova*
Musahhah *Z. G'ulomova*

Nashriyot litsenziyasi A1№161. 14.08.2009.

Original-maketdan bosishga ruxsat etildi 15.11.2012. Bichimi 70 x 90¹/₁₆.

Tayms garniturası. Kegli 12 shponli. Ofset bosma usulida bosildi.

Ofset qog'ozı. Bosma t. 6,5. Shartli b. t. 7,60. Nashr t. 5,0. 5000 nusxada bosildi.

Buyurtma №261-12.

O'zbekiston Matbuot va axborot agentligining „O'qituvchi“ nashriyot-matbaa ijodiy uyi.

Toshkent — 129, Navoiy ko'chasi, 30- uy. // Toshkent,

Yunusobod dahasi, Yangishahar ko'chasi, 1- uy.

Shartnoma № 07-68-12